

Analiza polityki jednostek finansowych wobec przedsiębiorców

**pod redakcją
Andrzeja Szplita**

Opracowanie i wydanie raportu jest współfinansowane przez
Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Społecznego
w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki
– projekt pn. „Perspektywy RSI Świętokrzyskie – I etap”
(nr umowy POKL.08.02.02-26-001/08-00)

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii i Prawa
im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach

Kielce 2009

Redakcja naukowa

Andrzej Szplit

Kierownictwo projektu

Jadwiga Głowienka – koordynator

Janusz Juszczak – kierownik projektu ze strony Lidera

Zdobysław Kuleszyński – kierownik projektu

Autorzy

Józefa Famielec

Mieczysław Dobija

Barbara Piasecka-Janowicz

Barbara Zbroińska

Grażyna Tatka

Marcin Szplit

Patrycja Bartosiewicz-Kosiba

Przemysław Sporek

Tadeusz Daszkiewicz

Wioletta Tokarska-Ołownia

Piotr Hnidan

Redakcja techniczna

Włodzimierz Chłopek

ISBN: 978-83-60056-39-4

Wydawca

Wyższa Szkoła Ekonomii i Prawa im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach

25-734 Kielce, ul. Jagiellońska 109A, tel. (041) 345 52 56, tel./fax (041) 345 78 88

Projekt okładki

Tomasz Bochenek

Przygotowanie do druku

Tomasz Bochenek

Druk

Drukarnia COMPUS, e-mail:compus@e.pl

Spis treści

Wstęp	5
1. Kryzys finansowy – pomoc rządowa dla przedsiębiorców czy dla instytucji finansowych?	7
1.1. Ekonomia przed nowym wyzwaniem	7
1.2. Państwo i rynek jako regulatory rozwoju w warunkach kryzysu finansowego	9
1.3. Źródła i przejawy kryzysu finansowego	10
1.4. Pomoc rządowa w warunkach kryzysu	12
1.5. Co dalej z rozwojem?	14
2. Przyczyny i prewencja niestabilności finansowej w gospodarce	17
2.1. Zasady fundamentalne	17
2.2. Ograniczoność tempa wzrostu	17
2.3. Diagnoza źródeł niestabilności finansowej	18
2.4. Opis pracy w gospodarce towarowo – pieniężnej z uwzględnieniem zasady dualizmu	19
3. Możliwości finansowego wsparcia eksporterów	25
4. Teoretyczne przesłanki realizowanego zadania	31
5. Metodyka i organizacja badań	33
6. Wyniki analiz	37
6.1. Sektor bankowy	41
6.2. Banki spółdzielcze	50
6.3. Instytucje ubezpieczeniowe	58
6.4. Fundusze pożyczkowe	63
6.5. Instytucje podatkowe	69
7. Podsumowanie, rekomendacje	75
Bibliografia	77

Wstęp

Funkcjonowanie przedsiębiorstw na rynku w warunkach dużej zmienności otoczenia narzuca konieczność stosowania nowoczesnych metod i instrumentów zarządzania finansami. Jednym z ważniejszych elementów tego zarządzania są relacje pomiędzy przedsiębiorstwami a jednostkami finansowymi. Analiza polityki jednostek finansowych wobec przedsiębiorstw staje się naczelnym zadaniem przedsiębiorców, zwłaszcza w świetle przeżywanego ostatnio kryzysu finansowego. Autorzy książki postawili sobie za cel zbadanie skuteczności otoczenia finansowego przedsiębiorstw regionu świętokrzyskiego. Szczególną uwagę poświęcili problemom wykorzystania i pomnażania kapitałów właścicieli. Cel ten można osiągnąć w krótkim okresie przez utrzymanie płynności finansowej, w długim zaś przez właściwy dobór źródeł finansowania działalności przedsiębiorstwa oraz właściwą alokację kapitałów. Wszelkie decyzje przedsiębiorców muszą się więc koncentrować wokół przetrwania przedsiębiorstwa w trudnej sytuacji rynkowej i zapewnienia mu rozwoju w sprzyjających warunkach gospodarczych.

Stąd tak ważne są decyzje podejmowane przez przedsiębiorców, dotyczące problematyki finansowej i relacji pomiędzy przedsiębiorstwami a jednostki finansowymi w otoczeniu biznesowym. Decyzje te odgrywają zasadniczą rolę w tych przedsiębiorstwach, zarówno w krótkich jak i w długich horyzontach czasowych. Skutki decyzji krótkoterminowych ujawniają się relatywnie szybko, zatem łatwiej je korygować. Konsekwencje decyzji dotyczących przedsięwzięć długoterminowych, strategicznych ujawniają się w przyszłości, co powoduje, że cechuje je większe ryzyko. Błędy w relacjach i decyzjach z jednostkami finansowymi z otoczenia biznesu mogą zagrozić istnieniu przedsiębiorstwa na rynku. Dostosowanie się do właściwych relacji tak przedsiębiorców, jak i jednostek finansowych otoczenia biznesu, stosowanie w tych procesach decyzyjnych technik, metod i różnego rodzaju narzędzi ich podejmowania ułatwia dokonywanie racjonalnych wyborów i ogranicza ryzyko zarówno operacyjne, jak i inwestycyjne.

Autorzy zdają sobie sprawę ze specyfiki regionu świętokrzyskiego i aktualnej sytuacji kryzysowej. Jest niewiele jednostek finansowych samodzielnie realizujących politykę finansową w skali województwa, ale właśnie tam autorzy koncentrowali swoje badania i starali się dostosować wyniki do specyfiki regionu. Niebagatelną rolę odgrywały też tradycyjne w regionie obszary działalności, szczególnie w przemyśle. Stosunkowo mała ilość samodzielnych w regionie jednostek finansowych powodowała konieczność koncentrowania uwagi na mniejszych instytucjach sektora finansowego, takich jak: fundusze pożyczkowe, gwarancyjne, firmy brokerskie – finansowe i ubezpieczeniowe.

Autorzy są przekonani o konieczności wspierania wszystkich jednostek finansowych z otoczenia biznesu oraz tworzenia specjalnych sieci powiązań przedsiębiorstw i wszystkich jednostek finansowych działających w regionie.

1. Kryzys finansowy – pomoc rządowa dla przedsiębiorców czy dla instytucji finansowych?

Najważniejszym problemem dla każdego demokratycznego państwa jest „kształtowanie właściwych proporcji między sektorem publicznym i prywatnym, najlepsze sposoby zapewnienia komplementarności obu sektorów, a także metody zwiększenia skuteczności państwa w jego dążeniu do osiągnięcia stawianych sobie celów, jakiekolwiek one są”.

Joseph E. Stiglitz

Zaproszenie mnie na debatę pt. *Polityka instytucji finansowych wobec przedsiębiorstw* (w warunkach kryzysu finansowego) pozwoliło mi sformułować przekorną tezę. Instytucje finansowe (banki, ubezpieczyciele, rynek kapitałowy) stwarzają nadzieję, że to one będą czynnikiem ograniczającym dalsze „rozlewanie się kryzysu finansowego”. Tymczasem ekonomiści diagnozujący źródła kryzysu finansowego w świecie i w Polsce oskarżają właśnie instytucje finansowe za spowodowanie kryzysu, odczuwanego od jesieni 2008 roku.

Co więcej, instytucje finansowe – zamiast tworzyć instrumenty ograniczania ryzyka dalszego trwania kryzysu finansowego w gospodarce, a zwłaszcza w przedsiębiorstwach, same wyciągnęły rękę po pomoc rządową dla siebie, co nie stwarza żadnych szans oddziaływania na produkcję i konsumpcję. Pomoc ta – w formę transferów – może stanowić tylko przedmiot redystrybucji (nie ekwiwalentnej) w systemie bankowym, w systemie ubezpieczeń i w tych sektorach gospodarki, które charakteryzują się skuteczną siłą wymuszania na rządach wsparcia finansowego i liberalnego prawa (np. koncerny samochodowe). Może się więc okazać, że ogromna pomoc finansowa rządów będzie zmarnowana w obszarze instytucji finansowych. W dodatku może ona nie być możliwa (pomimo uchwalania przez rządy takich zobowiązań), ponieważ gospodarke (gospodarstwa domowe oraz przedsiębiorstwa) nie będzie stać na wykreowanie takich dochodów budżetów państw, które rozdysponowywane jako transfery w formie pomocy publicznej nie będą miały pokrycia w pieniądzu ekwiwalentnym i tym samym będą wymuszać dalsze zadłużanie się państw oraz tworzenie pustego pieniądza wirtualnego. A to będzie napędzać rozwój kryzysu finansowego.

1.1. Ekonomia przed nowym wyzwaniem

Ekonomia jako nauka musi współgrać z rzeczywistością, a ta rzeczywistość jest różna w czasie i przestrzeni. Ekonomię pojmuję jako naukę, która nie tylko

*objaśnia działanie mechanizmów rządzących procesami gospodarczymi – produkcją i konsumpcją, oszczędzaniem i inwestowaniem, kupowaniem i sprzedawaniem, ruchem strumieni i zasobów – oraz społeczne interakcje zachodzące podczas tych procesów, ale też służy za podstawę formułowania i realizowania skutecznych strategii długofalowego rozwoju*¹.

Tzw. trzecia droga rozwoju, charakterystyczna dla założeń ekonomii neoinstytucjonalnej opiera się na założeniu istotnej roli instytucji w gospodarce (wynikającej z niemożności wypełnienia neoklasycznego założenia o pełnym dostępie jednostki do informacji), co powoduje, że jednostki podejmują decyzje jedynie potencjalnie racjonalne.

Jedną z instytucji jest doskonalenie się jednostek ludzkich. Powoduje ono zmniejszenie kosztów, poprawę funkcjonowania instytucji oraz zwiększenie ich wpływu na otoczenie. Neoklasyczne założenie o konieczności transformacji technicznej w celu zwiększenia efektywności wykorzystania zasobów, wymaga rozszerzenia o postulat równoległego kształtowania jednostki ludzkiej, aby była ona bardziej świadoma i odpowiedzialna. Wykształcenie nowego, świadomego człowieka pozwala zmniejszać koszty, zwłaszcza w przypadku podejmowania decyzji niekorzystnych w danym momencie dla określonych grup interesów (np. koszty redukcji poziomu emisji zanieczyszczeń w danym sektorze). Zgodnie z teorią ekonomii instytucjonalnej transformacja jest długotrwałym procesem zmian instytucji formalnych, zwłaszcza praw własności i umów oraz instytucji nieformalnych, takich jak normy moralne, zwyczaje, przekonania religijne i mentalność jednostek².

W nurt ekonomii instytucjonalnej wpisuje się idea zrównoważonego rozwoju, która jest często wzorcem opisywania, oceny oraz wdrażania wielu różnych procesów, procedur oraz struktur społeczno-gospodarczych. Jednocześnie jest ona nadużywaną kategorią, stosowaną jako „moda” na pochwałę lub krytykę swoich i cudzych działań w biznesie, w życiu społecznym oraz w polityce. Reguły z nią związane mają często charakter sloganów lub też bliżej nie zrozumiałych czynników i uzależnień (należy coś zrobić – ale nie wiadomo co i jak). Wszystko wskazuje na to, że idea zrównoważonego rozwoju powinna być trafniej niż dotąd osadzona w ekonomii, w tym ekonomii sektora publicznego oraz wspomagana przez inne nauki społeczne oraz techniczne.

Podstawowym kryterium pomiaru i oceny stopnia zrównoważenia danych procesów rozwojowych powinna być efektywność, ale rozumiana w ujęciu efektywności paretowskiej. Oznacza ona takie rodzaje alokacji zasobów, w przypadku których niczyjej sytuacji nie da się polepszyć bez równoczesnego pogorszenia

¹ G.W. Kołodko, *Wędrujący świat*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2008, s. 17.

² J. Godłów-Legiędź, *Transformacja ustrojowa z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej*, „Ekonomista” 2005, nr 2.

sytuacji kogoś innego. Korzyść w sensie paretowskim może towarzyszyć całym pakietom zmian, a jednocześnie każda z nich, traktowana oddzielnie, może nie mieć takiego charakteru³.

Kryterium efektywności (w tym równoważenia korzyści i kosztów zmian) ma charakter indywidualistyczny w dwojakim rozumieniu. Po pierwsze, dotyczy jedynie bezwzględnego poziomu dobrobytu każdej jednostki, a nie względnego poziomu dobrobytu różnych jednostek. Nie dotyczy ono wprost nierówności. Po drugie, w ocenie własnego dobrobytu liczy się jedynie opinia każdej jednostki. Jest to zgodne z zasadą suwerenności konsumenta, w myśl której każda osoba potrafi najlepiej ocenić własne potrzeby i preferencje, czyli to co leży lub nie leży w jej interesie.

Podstawowe twierdzenia ekonomii dobrobytu obejmują dwa elementy:

- każda gospodarka, w której istnieje konkurencja rynkowa, jest efektywna w rozumieniu Pareta,
- za pośrednictwem mechanizmu konkurencji rynkowej można – dokonując odpowiedniej zmiany wyjściowego podziału dochodów – osiągnąć każdą efektywną w rozumieniu Pareta alokację zasobów.

A zatem rynek i konkurencję, a tam gdzie rynek nie działa lub jest zawodny – państwo, można uznać za podstawowe regulatory rozwoju, w tym w szczególności w okresie kryzysów (dekoniunktur).

1.2. Państwo i rynek jako regulatory rozwoju w warunkach kryzysu finansowego

Idea rozwoju (zrównoważonego) wymaga w szczególności zapewnienia najważniejszego dobra publicznego, jakim jest efektywne państwo⁴. Może ono rozwiązywać problemy efektów publicznych, warunkujących stosowanie zrównoważonego rozwoju, na kilka sposobów. Do ważniejszych zaliczyć można:

- stosowanie kar i podatków korekcyjnych,
- subsydiowanie,
- stosowanie regulacji,
- stymulowanie innowacji, ujawnianie informacji,
- ustanawianie rekompensat.

Rynek prywatny może sobie także radzić z problemem efektów zewnętrznych takimi instrumentami, jak:

- internalizacja efektów zewnętrznych,
- przypisanie praw własności zasobów oraz zysków,

³ J.E. Stiglitz, *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 71 i dalsze.

⁴ Tamże, s. 176 i dalsze.

- stosowanie prawa.

Wady rozwiązań prywatnych (ryнку) wynikają z takich czynników, jak:

- problemy dóbr publicznych (problem „gapowicza” czyli niechęć jednostki do dobrowolnego finansowania dóbr publicznych – pasażer na gape),
- niepełna informacja,
- koszty transakcyjne,
- procesy sądowe.

Najważniejszą barierą rozwiązywania problemów gospodarki przez rynek jest jego zawodność. Główne rodzaje zawodności rynku obejmują:

- niedoskonałość konkurencji,
- zawodność wynikająca z istnienia dóbr publicznych,
- zawodność wynikająca z efektów zewnętrznych,
- brak (niekompletność) pewnych rynków,
- niedoskonałość informacji,
- bezrobocie i inne zakłócenia makroekonomiczne.

1.3. Źródła i przejawy kryzysu finansowego

Globalnym kryzysem finansowym, nazywanym nawet krachem na rynkach finansowych, żyje świat wielkiego biznesu, ekonomii, ale odczuwają go także wszystkie dziedziny życia społecznego.

Zrównoważenia wymagają w pierwszej kolejności finanse globalne, w których doszło do największych w rozwoju ekonomii rynkowej naruszeń dobra człowieka, w jego warunkach życia, w tym jego bezpieczeństwa finansowego, oszczędności (odkładania kapitału), pracy i związanej z nią godziwych wynagrodzeń (w tym z tytułu odkładania kapitału). Za głównego sprawcę tego kryzysu uznaje się instytucje finansowe!!! Porównuje się je z zanieczyszczeniami emitowanymi przez przemysł. *Instytucje finansowe zanieczyszczały swoją działalnością cały świat, a za efekty tego będą musieli zapłacić podatnicy*⁵.

Według noblisty ekonomii z 2001 roku – profesora Josepha E. Stiglitz, obecny kryzys finansowy charakteryzuje się przed wszystkim⁶:

- brakiem płynności systemu bankowego,
- kłopotami związanymi z udzielaniem złych pożyczek,
- problemami makroekonomicznymi (w tym kryzysem produkcji i konsumpcji),
- kryzysem zaufania.

Źródłem tego kryzysu są – wg tego samego ekonomisty – szoki naftowe sprzed 30 lat, kiedy to gospodarka światowa znacznie osłabiła swoje tempo wzro-

⁵ A. Mielczarek, *Intelektualna ucztą*, „Manager Magazyn”, 2008, nr 11, s. 76-82.

⁶ Tamże, s. 77.

stu, a Ameryka Łacińska zadłużała się wówczas bez ustanku, w rezultacie czego na początku lat 80. nie była w stanie regulować zobowiązań. Także gospodarka USA oparta została na długi. Za importowane paliwa trzeba było płacić, w pewnym momencie nawet pięć razy więcej. Gospodarka osłabła, inflacja była niska, w konsekwencji potaniały kredyty, co pozwoliło urosnąć bańce spekulacyjnej na rynku nieruchomości. Ta zaś podtrzymała boom konsumpcyjny. Pojawiało się tysiące, a potem miliony domów, których właściciele nie było stać na spłatę udzielonych dla ich zakupu kredytu hipotecznego.

Rynek finansowy – tylko pozornie – dla dobra konsumentów i poprawy sytuacji społeczeństwa, oferował coraz to nowe instrumenty rzekomego ograniczania ryzyka: innowacyjna sekurytyzacja, zbieranie funduszy (sektor *private equity*), instrumenty pochodne itp. Banki zamiast dbać o dostęp do realnego (ekwiwalentnego) pieniądza, produkowały dokumenty potwierdzające „papierowe zabezpieczenie” udzielanych pożyczek.

Również na polskim rynku finansowym korzystano z tej „mody” i „namówiono” wiele spółek, także giełdowych, na opcje zabezpieczania kursów walut, w tym euro. W rezultacie dawno oczekiwane, zwłaszcza przez eksporterów, wzrosty kursu euro, prowadzą do wzrastających w postępie geometrycznym strat z tytułu premii za ryzyko dla banków, zabezpieczających te kursy i zasilających finansowo – przy niskim kursie – spółki nabywców opcji. Autorce znane są już przypadki upadłości spółek z tego powodu.

Idea zrównoważonego rozwoju wymaga utrzymania zadawalającego społeczeństwo dobrobytu ekonomicznego. Wiadomo, że pochodzi on z oszczędzania kapitału inwestowanego w gospodarce. Systemowym ogniwem gospodarki, odpowiedzialnym za doprowadzania w gospodarce do zgodności oszczędzania i inwestowania, są banki i inne instytucje rynku finansowego.*Dobrze działający rynek kapitałowy, mózg nowoczesnej gospodarki, powinien robić trzy rzeczy: pomnażać oszczędności, zarządzać ryzykiem i lokować kapitał. W zamian za wypełnienie tych zadań otrzymuje zyski, a jednocześnie podnosi produktywność, co jest ważną funkcją w społeczeństwie. I owszem, system zwiększał efektywność gospodarki, lecz potęgował także ryzyko*⁷. Innowacje w sektorze finansowym, stały się „bronią masowego” rażenia gospodarki i społeczeństwa, podobnie jak emisja odpadów niebezpiecznych do środowiska.

Cudowna zdolność wolnego rynku do samoregulacji okazała się fikcją, bo w klasycznej definicji racjonalnych zachowań rynkowych Adama Smitha zmieszczała się także chorobliwa zachłanność silniejsza od świadomości ryzyka. Dlatego dziś trudno znaleźć kogoś, kto zaprzeczyłby, że jedyną przeciwwagą dla niej w przyszłości może być państwo. Aparat państwowy pilnuje przecież interesów

⁷ Tamże, s. 79.

większości na płaszczyźnie prawnej, obyczajowej, a nawet kulturowej, dlaczego więc nie miałby zadbać o nasze portfele?⁸

1.4. Pomoc rządu w warunkach kryzysu

Pomoc publiczna dla sektora publicznego została nie tylko obiecana, ale już uregulowana w najważniejszych krajach świata i w Polsce. Państwa interweniują, gwarantując pożyczki międzybankowe, ale też nacjonalizując banki, czy skupując złe długi. Część środków uda się odzyskać, ale większość zapłacą podatnicy. Tym samym idea zrównoważonego rozwoju, w tym poprawa dobrobytu społecznego, przesunie się w świecie i w Polsce na dalsze lata i na dalszy plan. Państwa ratują bowiem instytucje (zwłaszcza banki), a nie pracowników i obywateli. Oni jako inwestorzy poniosą też najwięcej strat, z powodu źle zainwestowanych oszczędności.

Z danych tabeli 1 wynika, że ważniejsze kraje świata – USA i inne, w tym europejskie - przewidują blisko 2,6 biliona euro pomocy finansowej dla banków i gospodarek, w celu uratowania ich przed najgorszymi skutkami kryzysu (przed upadłością lub/i likwidacją). Największe kwoty na te cele ma wydać rząd USA (ponad 900 mld euro) oraz Niemcy i Wielka Brytania.

W Polsce rząd przyjął program gwarancji lokat bankowych na poziomie ponad 90 mld zł. Są to ogromne kwoty, zważywszy, że np. roczne nakłady inwestycyjne na ochronę środowiska w Polsce sięgają 6 mld zł. Roczny budżet UE sięga 500 mld euro. Przewidywana pomoc publiczna UE dla Polski w latach 2007-2013 wynosi ok. 67 mld euro. Wynika z tego, że przewidywana pomoc państw dla ratowania rynków finansowych spowoduje ogromny ubytek dobrobytu zwłaszcza podatników, którzy są jedynymi finansującymi wydatki państwa.

Nie wszyscy ekonomiści popierają pomoc publiczną kierowaną do banków i innych sektorów gospodarki. *Wiele sektorów światowej gospodarki wymaga przekształcenia. Ale niekoniecznie jest to zadanie dla państw i rządów*⁹, przypominając, że pomoc taka stanowi subsydia szkodliwe dla gospodarki, z którymi walczy ekonomia (w tym także polityka UE). *Zamiast w koncernach pieniądze podatników Waszyngton powinien zainwestować w siłę roboczą. Niech pracownicy firm motoryzacyjnych dostaną wydłużone zasiłki dla bezrobotnych i szkolenia pozwalające na zdobycie nowej pracy*¹⁰.

Także eksperci The Boston Consulting Group upatrują w kryzysie finansowym szansy na tzw. zdrową selekcję, na przeanalizowanie przez banki i korporacje

⁸ P. Aleksandrowicz, M. Rabij, *Wyciągnięta ręka rynku*, „Newsweek Polska”, 2008, nr 46, s. 55.

⁹ J.E. Garten, *Skończone z tą pomocą*, „Newsweek Polska”, 2008, nr 46, s. 58. Jeffrey E. Garten jest profesorem handlu międzynarodowego i finansów w Yale School of Management.

¹⁰ Tamże, s. 58.

swoich błędów i zbudowanie strategii dalszego rozwoju (lub upadłości), bez pomocy państwa¹¹.

Spośród wymienionych w tabeli 1 form pomocy rządowej ok. 40% stanowi pomoc pieniężna (pożyczki, dokapitalizowania). Pozostała część to udzielane gwarancje oraz przejmowanie kapitałów, co rodzi powstawanie warunkowych zobowiązań państwa. Warto dodać, że cała wartość tej pomocy kierowana jest do sektora finansowego, a nie do przedsiębiorstw. W ostatnich tygodniach USA, Niemcy i inne kraje ogłaszają programy dalszej pomocy dla niektórych sektorów (np. koncernów samochodowych, które w USA otrzymały już – co najmniej 17 mld USD). W rezultacie bilans tej pomocy stale się zwiększa i nie jest możliwy do oszacowania.

Tabela 1. Przewidywana pomoc rządów dla sektora finansowego (szacunek w listopadzie 2008 r.)

Państwo	Forma pomocy	Wartość pomocy (mld euro)
USA	Fundusz na krótkoterminowe pożyczki dla instytucji finansowych	392*
	Objęcie agencji gwarancjami rządowymi	231**
	Dokapitalizowanie 9 banków	96**
	Przejęcie kontroli nad agencjami hipotecznymi (Fannie Mae, Freddie Mac)	71**
	Pożyczki za akcje i przejęcia kontroli nad ubezpieczycielem AIG	65
	Zakup papierów korporacyjnych	46**
Razem		901
Wielka Brytania	Gwarancje dla transakcji międzybankowych	400
	Dokapitalizowanie banków	47
	Nacjonalizacja Northern Rock	33,4
Razem		480,4
Francja	Gwarancje dla transakcji międzybankowych	320
	Dokapitalizowanie banków	40
Razem		360
Niemcy	Gwarancje dla transakcji międzybankowych	400
	Fundusz pomocy dla banków	100
	Pożyczka dla Commerzbanku	8,2
Razem		508,2
Holandia	Dokapitalizowanie ABN Amro	20
	Dokapitalizowanie ING	10
	Dokapitalizowanie ubezpieczyciela AEGON	3
Razem		33
Belgia	Dokapitalizowanie Fortis Banku	35,8***
Włochy	Gwarancje dla transakcji międzybankowych	30
Dania	Przejęcie Roskilde Bank przez bank centralny	0,6

¹¹ D. Rhodes i inni, *Zdrowa selekcja*, „Manager Magazin”, 2008, nr 11, s. 24 i dalsze.

Szwajcaria	Przeniesienie toksycznych aktywów UBS do specjalnej spółki państwowej	60
	Dokapitalizowanie banku UBS	3,9
Razem		63,9
Portugalia	Gwarancje dla transakcji międzybankowych	20
Grecja	Rządowy plan ratunkowy	28
Rosja	Dokapitalizowanie banków	38,5
Korea Poł.	Plan ratunkowy dla banków	100*
Ogółem		2599,4

* pomoc w dolarach, przeliczona na euro po kursie 1,3 dolara za euro

** składniki tzw. planu Paulsena

*** wraz z Holandią i Luksemburgiem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: P. Aleksandrowicz, M. Rabij, *Wyciągnięta ręka rynku*, „Newsweek Polska”, 2008, nr 46, s. 56-57.

1.5. Co dalej z rozwojem?

To co się podkreśla i co potęgowało skutki pękających baniek nieruchomości, zysków, cen, było zachowanie się instytucji państwa i to tak zaufanych, jak szef Rezerwy Federalnej – Alan Greenspan (autor teorii instrumentów pochodnych¹²), czy też sekretarz skarbu USA, którzy jeszcze w kwietniu 2008 roku, na spotkaniu grupy G7, mówili o szansie rozwoju gospodarki i nie potwierdzali zagrożenia ryzykiem finansowym.

To wskazuje też na zasadność założeń ekonomii J.E. Stiglitz, najważniejszych dla każdego demokratycznego państwa: *kształtowania właściwych proporcji między sektorem publicznym i prywatnym, najlepsze sposoby zapewnienia komplementarności obu sektorów, a także metody zwiększenia skuteczności państwa w jego dążeniu do osiągnięcia stawianych sobie celów, jakiegokolwiek one są*¹³.

Najwięcej niezrównoważenia oraz zagrożeń dla rozwoju występuje w samym człowieku, w różnych jego rolach – jako mieszkańca domu, rodzica, pracownika, nauczyciela, naukowca, ucznia, studenta, polityka, wyborcy, turysty, prowadzącego działalność gospodarczą, podatnika, konsumenta, eksportera, importera, użytkownika środowiska, pracownika komunalnego, zarządzającego, właściciela środków pracy i przedmiotów pracy itp. Trafnym potwierdzeniem tej pętli konfliktów jest opis zamieszczony na okładce książki „Pętle rozwoju”¹⁴.

¹² Alan Greenspan, były szef Fed, przyznał się do zawodowej pomyłki życia. „Newsweek Polska”, 2008, nr 46, s. 54.

¹³ J.E. Stiglitz, *Ekonomia...*, op.cit. s. XX.

¹⁴ J. Hausner, *Pętle rozwoju. O polityce gospodarczej lat 2001-2005*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2007.

Im więcej kopalń, im wyższe wydobycie, im większe straty, im większy dług – tym lepiej, tym bardziej bezpieczny i pewny zysk. Problem tylko w tym, aby chory organizm jak najdłużej utrzymać przy życiu, żeby interes nie upadł. Inteligentne pasożytowanie polega na tym, żeby umiejętnie eksploatować żywiciela – nie pozwolić na jego uzdrowienie, ale też nie doprowadzać do zgonu. Mamy zatem do czynienia z sytuacją, w której prywatne zyski warunkowane są publicznymi stratami. Straty są przerzucane na gminy, na PFRON, na fundusz ubezpieczeń społecznych, na kooperujące firmy. Kiedy tego już nie wystarcza, wtedy trzeba sięgnąć po kolejne oddłużenie z kasy państwowej, trzeba wołać o pomoc publiczną. Dzięki temu gra może toczyć się dalej. To oznacza jednak konieczność utrzymania wysokiej dotacji do systemu ubezpieczeń społecznych, konieczność utrzymania wysokich podatków, niemożność finansowania nauki, edukacji, bezpieczeństwa i informatyzacji, ograniczanie możliwości wypełniania przez państwo podstawowych funkcji i zadań rozwojowych.

Ten sam podatnik, który oczekuje zwiększenia świadczeń społecznych, nie powinien przeciwstawiać się podwyżce podatków. Ten sam nauczyciel, lekarz, robotnik, który oczekuje emerytury w wieku 50 lat nie powinien dziwić się, że jego dzieci i uczniowie więcej i wcześniej pracując będą mniej zarabiać, a z jego podwórka nikt nie wywiezie śmieci, które sam, podobnie jak i inni mieszkańcy bloku, domu jednorodzinnego, wyrzucają.

Oczywiste jest, że najlepszym antidotum na głupotę i arogancję jest mądrość i wiedza. Dlatego też wypada walczyć. Słowem. Czyli bardzo dużo czytać i słuchać innych, trochę pisać i mówić do tych, którzy chcą słuchać. Trzeba rozmawiać. Najwięcej zaś – myśleć....

Dobra ekonomia to nauka podpowiadająca – ma być przede wszystkim punktem wyjścia opracowywania i realizacji aktywnych programów rozwoju¹⁵.

¹⁵ G.W. Kołodko, *Wędrujący...*, op.cit. s. 17.

2. Przyczyny i prewencja niestabilności finansowej w gospodarce

2.1. Zasady fundamentalne

Rzeczywistość, w której żyjemy i działamy regulują fundamentalne zasady, pozwalające - przy pełnym ich respektowaniu - na prawidłowe objaśnianie natury zjawisk oraz prowadzenie efektywnych działań. Trzy z nich dotyczą w równym stopniu nauk fizycznych, jak i ekonomicznych. Pierwsza: energia, czyli zdolność do wykonywania pracy, nie powstaje z niczego. Druga: każda koncentracja energii podlega spontanicznej, losowej dyspersji. Trzecia: zmiany w naturze dokonują się zgodnie z prawem minimalnego działania. Zasada jest fundamentalna; to znaczy, że bez jej respektowania nic nie może być prawidłowo wyjaśnione, a działania praktyczne nie osiągną sukcesu. Jeśli fundamentalne zasady dynamiki określone przez prawo powszechnego ciężenia nie będą respektowane przy konstrukcji i wznoszeniu budowli to nastąpi katastrofa. Tego rodzaju katastrofa wystąpiła i ma miejsce w gospodarkach wielu państw od 2008 roku.

Kapitał, jak to wielokrotnie stwierdzono (Dobija, 2005), (Kurek, 2007), stanowi abstrakcyjną zdolność do wykonywania pracy. Wartość natomiast zależy od koncentracji kapitału w produkcji. Kapitał, jako zdolność do wykonywania pracy, wiąże się naturalnie z pracą ludzką. Ta kategoria oznacza transfer kapitału ludzkiego do obiektów pracy, czyli produktów. Ten transfer ma większe lub mniejsze natężenie w zależności od tego jak praca jest wspierana przez mnożnik produktywności pracy (Dobija, 2008) zależący m.in. od dostępnych aktywów, których wartość określa praca ucieleśniona w tych aktywach. Mnożnik zwiększają także czynniki organizacji i zarządzania (rotacja aktywów, zyskowność kosztów i sprzedaży, adekwatny stopień opłacenia pracy, unikanie stratności aktywów). Pierwotny, podstawowy transfer kapitału dokonuje się przez pracę.

2.2. Ograniczoność tempa wzrostu

Pierwszą zasadą fundamentalną jest zasada zachowania energii. Jej pierwszą część oznajmia, że energia/kapitał nie powstaje z niczego. Jak zatem możliwy jest wzrost gospodarczy? Czy ekonomia jest sumą gier zerowych, gdzie to, co jest zyskiem jednego agenta musi być stratą innych? Ekonomia jest (szczęśliwie dla jej uczestników) grą o sumie niezerowej, w której wszyscy uczestnicy mogą odnosić sukces, czyli pomnażać swój kapitał. Jakie jest zatem możliwe średnie tempo wzrostu kapitału? Zależy ono od stałej ekonomicznej $p = 8\%$ kapitału początkowego. Zatem średni wieloletni wzrost wielkości ekonomicznych charakte-

ryzujących przyrost wartości, jak na przykład wzrost indeksów giełdowych, nie powinien przekraczać 8%. Oznaką dobrej sytuacji jest natomiast gdy tego rozmiaru wzrost jest osiągany. Inwestycje kapitałowe, fundusze emerytalne i inne rosłyby w przewidywalnym tempie.

Źródłem tego korzystnego stanu rzeczy, tych potencjalnych możliwości wzrostu jest przede wszystkim Słońce, które śle nieustannie energię we wszystkich kierunkach a zatem także do Ziemi. Poruszając się po stałej orbicie, pod stałym kątem nachylenia Ziemia absorbuje corocznie określona porcję energii. Ta absorpcja dokonuje się za pośrednictwem systemu życia organicznego i wspólnego zjawiska fotosyntezy. Dzięki temu może wzrastać kapitał ludzki i zasoby pracy, a zatem dalsze transfery kapitału do produktów. Rośnie więc dostępna wartość.

Te procesy dokonują się pod dyktando stałej ekonomicznej, podobnej do stałych fizycznych. Badania stopy zwrotu na giełdach (Goetzmann i R. Ibbotson, 2005, Welch 2000) i estymacje premii za ryzyko w przedsiębiorczości (odpowiednio określone ROA), które dokonał B. Kurek (2007) wskazują jednoznacznie na to, że stała ekonomiczna określająca potencjał wzrostu jest na poziomie 8%. Z kolei I. Cieślak (2007) pokazała, że ta stała wyznacza godziwą płacę zasadniczą dla pracownika. Ta płaca jest określona jako 8% od wartości kapitału ludzkiego zatrudnionego. Ta stała (znana w teorii finansów jako *premia za ryzyko i najważniejsza liczba finansów*) jest w przybliżeniu równa $p = 0,08$ [1/rok]. Warto też dodać, że tę stałą można odnaleźć w wielu kwestiach ekonomicznych. Okazuje się, że także w starożytnym republikańskim Rzymie legalna stopa procentowa była określona jako $1/12 = 0,083$ kapitału początkowego (Pikulska-Robaszkiewicz, 1999, p. 41). W świetle wątpliwości wobec teorii CAPM (Bernstein, 2007) istnienie i teoretyczne znaczenie tej stałej wydaje się przesądzone.

Pojawia się zatem pytanie jak to było możliwe, że wzrost indeksów giełdowych znacznie przekraczał 8% w skali rocznej w latach dziewięćdziesiątych i na początku XXI wieku? Jakie były przyczyny tego wzrostu? Czy nie były zarodkiem nieuchronnego spadku? Na czym polega systemowy błąd w ekonomii?

2.3. Diagnoza źródeł niestabilności finansowej

Najkrótsza diagnoza makroekonomicznej, kryzysowej niestabilności finansowej wskazuje, że Bank Centralny swoim działaniem, a konkretnie tworzeniem pieniądza gotówkowego, łamie fundamentalną zasadę, według której energia nie powstaje z niczego. Pieniądze mogą powstawać wyłącznie w procesie pracy, jako zapisy księgowe transferu kapitału ludzkiego do produktów pracy. Mimo że, działalność Banków Centralnych jest oparta na powszechnie akceptowanych teoriach powstałych w dużej mierze w ścisłym kontakcie z praktyką, to jednak nie są one wolne od błędów i w obecnym stanie rzeczy czynią wiele szkód w eko-

nomii. Dalsze utrzymywanie obecnego stanu rzeczy grozi załamaniem nie tylko gospodarki, ale także systemu społecznego.

Analizy historyczne dowodzą, że monety wprowadzono stosunkowo późno w porównaniu do powstania zorganizowanej gospodarki. Ta była zadziwiająco rozwinięta już w trzecim tysiącleciu p.n.e. W drugim tysiącleciu osiągnęła apogeum w miastach-państwach Ur, Lagasz i innych. Analizy pokazują, że była to gospodarka oparta na pracy (Struve, 1969, Tyumenew, 1969). Jeśli stosowano kruszcowe srebro jako środek płatniczy, to głównie poza obrębem miasta-państwa, w innych społecznościach. Przykładem jest transakcja Abrahama z Hetytą Efronem, od którego nabył grootę grobową po śmierci Sary. Podstawa wymiany była wartość wynikająca z nakładu pracy.

Powstanie imperiów, na przykład stworzonego przez Aleksandra Macedońskiego, wymusiło zmiany. Zapis księgowy nie mógł być wystarczający na tych ogromnych przestrzeniach, więc monety i pieniądź metaliczny zdecydowanie się rozpowszechnił. Ale znane są trudności ekonomiczne, zaistniałe w starożytnym Rzymie, wiążące się z tego rodzaju pieniądzem. Upadek cesarstwa rzymskiego, zahamowanie rozwoju cywilizacji mogły tylko utwierdzić panowanie pieniądza metalicznego i dążenia do zdobywania złota i srebra jako oznak bogactwa. Na tym gruncie powstają ilościowe teorie pieniądza, rodzi się monetaryzm z jego słynnym równaniem wymiany. Są to jednak błędne teorie; monety, srebrne czy złote, to rzeczy, a gospodarka ma cechy barterowej. Wprowadzenie pieniądza gotówkowego (banknotów) należy do tego samego rdzenia teoretycznego. Przełom dokonuje się dopiero po zrozumieniu związków pieniądza z pracą.

2.4. Opis pracy w gospodarce towarowo – pieniężnej z uwzględnieniem zasady dualizmu

Skoro proces pracy stanowi przepływ kapitału ludzkiego (energii) pracownika, więc właściwą formą zapisu kosztów pracy jest zapis podwójny, jako odpowiednik zasady, iż energia nie powstaje z niczego. Uwzględniając zasadę dualizmu (manifestującą się w podwójnym zapisie), istotę gospodarki można przedstawić jako dwie zasadnicze operacje. Pierwsza dotyczy wykonania pracy i zapłaty za nią, a druga dotyczy nabycia produktów przez zatrudnionego. Jeśli pracownik, któremu przypisano współczynnik mocy (produktywności) $\frac{3}{4}$ przepracował 200 godzin, to wykonał pracę o wartości 150 jp. Zapis tej operacji jest następujący:

150 jp	Dt	Produkty	Ct	Zobowiązania płacowe
---------------	-----------	-----------------	-----------	-----------------------------

Z kolei pracownik nabywa potrzebne mu produkty za 60 jp. Odpowiedni zapis jest następujący:

60 jp Dt Zobowiązania płacowe Ct Produkty

Aby ująć *explicite* wszystkie przepływy kapitału związane z pracą, pomocny jest dodatkowo rachunek pracownika. Wtedy stosuje się w opisie trzy operacje, a pierwsza dotyczy transferu kapitału ludzkiego zatrudnionego przez pracę. Zapisy zawiera tabela 2.

Tabela 2. Transfery kapitału przez pracę i proces powstawania pieniędzy

Dt Pracownik Ct			Dt Przedsiębiorstwo Ct
Praca jest transferem kapitału do obiektów pracy			
	Kapitał ludzki	—————▶	Produkty i usługi
Wykonanie pracy powoduje kolejny zapis podwójny należności z tytułu pracy i odpowiednich zobowiązań płacowych. Jest to moment powstania pieniędzy.			
Należności płacowe	←—————		Zobowiązania płacowe
Przedsiębiorstwo spona swoje zobowiązania za pośrednictwem banku			
	Należności pracownika jako zobowiązania banku	↔	Zobowiązania płacowe
Pracownik nabywa produkty w rezultacie wymiany pieniędzy na produkt			
Zmniejszenie zobowiązań banku wobec pracownika	←—————▶		Zmniejszenie zapasu produktów

Zauważmy, że bez srebra, złota, monet i banknotów, te trzy zapisy wyjaśniają naturę gospodarki towarowo-pieniężnej. Interpretacja tej gospodarki w języku rachunków ujmujących przepływy wartości pozwala dojść do ważnych stwierdzeń, określających jej istotną naturę i do uświadomienia możliwości wielu korzystnych zmian w stosunku do istniejącego obecnie stanu rzeczy. Zauważmy, że:

- te zapisy przedstawiają czystą formę gospodarki towarowo - pieniężnej, z abstrakcyjną jednostką rachunkową, z uwzględnieniem zasady dualizmu, czyli zasady zachowania energii,

- to praca tworzy pieniądze. Brak pracy powoduje, że nie pojawiają się zapisy na rachunkach należności i zobowiązań, czyli nie ma pieniędzy,
- w tym opisie pojawia się jednostka pracy, jako jednostka rachunkowa i jednostka pieniądza,
- gospodarka prowadzona według tego schematu jest w pełnej równowadze finansowej. Żadna instytucja nie kreuje pieniędzy z niczego, gwałcąc przy tym elementarne, naturalne zasady i nie zaburza gospodarki działając według mniej lub bardziej fałszywych teorii,
- praca w sektorze publicznym podlega identycznym rygorom, co praca w sektorze prywatnym. Zapisy dotyczące pracy, płacy i nabycia produktów są identyczne. Powstaje jednak problem rozmiaru tego sektora; liczby zatrudnionych w sektorze publicznym,
- z samofinansowania się pracy wynika, że nie potrzeba systemu podatkowego jako źródła, z którego pokrywa się płace w sektorze publicznym,
- zgodność płacy z wartością pracy stanowi podstawę porządku ekonomiczno – społecznego. Płacę godziwą wyznacza rachunek kapitału ludzkiego i stała ekonomiczna p ,
- zagadnienie inflacji, która może wystąpić, znajduje proste narzędzia kontroli i sterowania. To zagadnienie wiąże się z koniecznością utrzymania, ewentualnie zwiększania produktywności pracy.

W rzeczywistym procesie pracy, energia, czyli kapitał pracownika, transferuje się do produktów pracy, w wyniku czego powstaje produkt i posiada wartość. Dlatego to praca generuje pieniądze (należności z tytułu pracy) więc, można powiedzieć, praca sama się finansuje. Ze zrozumienia faktu, iż praca jest transferem energii, natomiast zapłata jest tylko operacją księgową, wynika świadomość samofinansowania się pracy, co ma ogromne znaczenie poznawcze i decyzyjne. Otwiera się nowa perspektywa dla gospodarki budżetowej, finansowanej dotychczas z podatków, akcyz i opłat. Wynagrodzenia za pracę w sektorze publicznym nie potrzebują źródeł finansowania, to praca jest tym źródłem. W związku z tym pojawia się możliwość rezygnacji z podatków od płac godziwych, bowiem budżet państwa nie będzie więcej obciążany wynagrodzeniami wypłacanymi w sferze publicznej. O rozmiarze płac w gospodarce decyduje natomiast łączna produktywność pracy ($Q = PKB/W$, W – wynagrodzenia), co szczegółowo wyjaśnia opracowanie (Dobija, 2008).

Na tle nowego środowiska ekonomicznego rola Banku Centralnego zmienia się zasadniczo. Jego dotychczasowa rola, jednoznacznie niezgodna z fundamentalnymi prawami natury, ulega zasadniczej zmianie. Istotne elementy nowej roli Banku Centralnego przedstawiają się następująco:

- Bank Centralny staje się instytucją rządową, odpowiedzialną za kontrolę produktywności pracy w gospodarce, a także za dokonywanie transferów zapłaty za pracę w sektorze publicznym,

- Bank Centralny nie tworzy pieniądza gotówkowego. Banknoty zostają wycofane z użycia. Pozostawienie monet, służących jako rodzaj żetonów, przypomina o minionych czasach,
- instytucja Banku Centralnego sprawuje nadzór nad płynnością i adekwatnością kapitałową w bankach komercyjnych,
- Bank Centralny organizuje powszechny bezpłatny system rozliczeniowy, którego celem jest natychmiastowe wykonywanie przelewów dysponowanych w operacjach rynkowej wymiany,
- Banki depozytowo – kredytowe działają pod kontrolą Banku Centralnego. Bankom komercyjnym nie grozi już wycofywanie pieniądza gotówkowego, ale możliwe jest przeniesienie rachunku do innego, lepiej zarządzanego banku,
- osiągnięty w roku ubiegłym i planowany na rok bieżący wskaźnik produktywności pracy Q stanowi podstawowe ograniczenie budżetowe państwa. Bank Centralny wyznacza, a następnie kontroluje kwotę płac dopuszczalną na dany rok w sektorze publicznym,
- suma płac, która może być wypłacona w sektorze publicznym określa formuła: $W_{public} = \frac{PKBR_p}{Q_p} - W_{private}$ i $Q_p \geq Q_{p-1}$ gdzie: Q – oznacza produktywność pracy, W – oznacza wynagrodzenia, $PKBR$ – oznacza realne PKB, p – oznacza rok planowany,
- tradycyjna polityka pieniężna nie istnieje. Stopy procentowe i kursy walutowe kształtują wolnorynkowe operacje wymiany ekonomicznej,
- rosnąca produktywność pracy jest jedynym źródłem wzrostu płac, tak w sektorze prywatnym jak i publicznym.

Zarysowane zmiany są zgodne z długotrwałymi już dążeniami do zmian roli amerykańskiego FED, podejmowanymi przez osoby działające w Amerykańskim Instytucie Pieniądza. Ta społeczna organizacja, której przewodniczy S. Zarlenga (2008), opracowała akt prawny i skierowała go do Kongresu. W tym akcie proponuje zasadnicze zmiany roli FED. Ta organizacja podnosi szczególnie kwestię, że państwowe dobro, jakim jest prawo emisji i zarządzania pieniądzem, jest wykorzystywane przez prywatne instytucje jak FED i banki komercyjne. AMI (American Monetary Institute) dąży do przywrócenia władzy państwa nad dobrem należącym do całego narodu. Z treści proponowanej ustawy nie wynika jeszcze pełna znajomość natury pieniądza, ale podniesiona kwestia także należy do podstawowych.

Obecnie propagowane i stosowane teorie pieniądza są zdecydowanie niekompletne. Nie powstały jako rezultat konsekwentnego respektowania sylogizmu: zdolność do wykonywania pracy \rightarrow praca \rightarrow pieniądze, co zapewniałoby zgodność z zasadami fundamentalnymi rządzącymi przepływami energii. Już

w XIX wieku fizycy uznali (Atkins, 2005, s. 114), że zdolność do wykonywania pracy jest kategorią najważniejszą. Ekonomia jest także sumą przepływów kapitału, w tym kapitału ludzkiego będącego źródłem pracy. Współczesne teorie pieniądza i Banku Centralnego powstały metodą prób i błędów, bez podstawowej idei, z której wynika prawidłowe postrzeganie pieniądza. Przełom nastąpi, gdy pracujący uzmysłowią sobie, że to ich praca tworzy dobrobyt i pieniądze, a błędne teorie działają opóźniająco.

3. Możliwości finansowego wsparcia eksporterów

Integracja Polski ze Wspólnotami Europejskimi, a także członkostwo w międzynarodowych organizacjach gospodarczych zrodziły zobowiązania, do których musiała zostać dostosowana polska polityka zagraniczna. Unia Europejska, WTO i OECD regulują podstawowe zasady zagranicznej polityki handlowej, w tym dotyczące możliwości finansowego wsparcia eksportu przez państwo. Działalność funkcjonujących w Polsce instytucji musi być zgodna z regulacjami UE, dotyczącymi stosowania pomocy publicznej, ustaleniami OECD na temat kredytowania eksportu oraz rozwiązaniami WTO w zakresie subsydiów eksportowych.

Podstawowe regulacje wspierania eksportu w krajach Wspólnoty, w tym w Polsce, ustalone zostały w zgodzie z *Porozumieniem w sprawie subsydiów i środków wyrównawczych GATT/WTO*. Definiuje ono pojęcie subsydium, określa ich rodzaje oraz sposób ochrony przed nimi (środki wyrównawcze). Za subwencję uznaje się, zgodnie z artykułem 1 *Porozumienia*, finansowy wkład, wsparcie dochodowe lub finansowe ze strony rządu lub jakiegokolwiek instytucji publicznej, prowadzące do powstania korzyści u beneficjanta. Subsydia zakazane lub podlegające sankcjom muszą mieć charakter specyficzny. W celu ustalenia, czy subsydium jest specyficzne stosuje się kryteria zapisane w artykule 2. Subsydia zakazane to takie, które w sposób bezpośredni oddziałują na handel zagraniczny. Jeśli udowodni się ich stosowanie, to muszą być zlikwidowane. Natomiast subsydia podlegające sankcjom to takie, których użycie wywołuje niekorzystne skutki dla innych członków. Nie są one zakazane pod warunkiem, że nie oddziałują negatywnie na interesy innych krajów WTO. Porozumienie przewiduje mechanizm wielostronnego rozstrzygnięcia sporów związanych ze stosowaniem subsydiów oraz postępowanie wyrównawcze.

Do subwencji specyficznych zaliczane są m.in. subsydia eksportowe. Ich przykłady zawiera załącznik I do *Porozumienia*. Z jego treści wynikają pewne wyjątki w udzielaniu pomocy publicznej eksporterom. Punkt „k” tegoż załącznika stanowi: *jeżeli (...) Członek jest stroną międzynarodowego uzgodnienia dotyczącego oficjalnych kredytów eksportowych, do którego należy co najmniej 12 pierwotnych Członków niniejszego Porozumienia według stanu na dzień 1 stycznia 1979 (lub też stroną późniejszego pochodnego uzgodnienia przyjętego przez tych pierwotnych Członków), albo też jeśli Członek stosuje w praktyce postanowienia dotyczące stóp procentowych zawarte w danym uzgodnieniu, praktyka kredytów eksportowych, zgodna z tymi postanowieniami, nie będzie uznawana za subsydium eksportowe zakazane niniejszym Porozumieniem. Zapis ten odnosi się do postanowień Porozumienia w sprawie oficjalnie wspieranych kredytów eksportowych OECD (tzw. Konsensusu OECD)*. Kredyty eksportowe (spełniają-

ce kryteria specyficzności ujęte w art. 2 *Porozumienia*) udzielane na warunkach przyjętych przez *Konsensus* stanowią wyjątek i uznawane są za zgodne z *Porozumieniem w sprawie subsydiów i środków wyrównawczych*.

W *Porozumieniu* zawarte zostały również specjalne postanowienia dotyczące krajów rozwijających się i przechodzących transformację systemową. Na mocy artykułu 29 kraje w *procesie transformacji z gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej opartej na wolnej przedsiębiorczości mogą stosować programy i środki konieczne dla takiej transformacji*. W praktyce kraje Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polska, należące do WTO mogły czasowo (przez okres 7 lat, czyli do 2001 r. włącznie) stosować zakazane subwencje eksportowe, o ile do końca 1996 r. notyfikowały je w WTO. Polska notyfikowała pięć rodzajów subsydiów¹⁶:

- ulgi inwestycyjne w podatku dochodowym uzależnione od dochodów z eksportu;
- ulgi w podatku dochodowym do wysokości połowy wpływów z eksportu dla podmiotów działających w specjalnych strefach ekonomicznych;
- subsydiowanie poziomu stopy procentowej przy niektórych rodzajach kredytów eksportowych;
- programy wsparcia finansowego gwarancji kredytowych;
- program wsparcia ubezpieczeń kontraktów realizowanych przez KUKI.

Jak wynika z danych INE PAN oraz Ministerstwa Gospodarki (MG) niektóre z notyfikowanych w WTO narzędzi pozostawały martwe ze względu na skomplikowaną i kosztowną procedurę ubiegania się o nie. Przykładem takiego instrumentu były dopłaty do oprocentowania kredytów eksportowych. Skorzystanie z dopłat wymagało od eksportera uprzedniego ubezpieczenia w KUKI kredytu objętego dopłatą¹⁷ co było bardzo kosztowne. W latach 1998-1999 zaledwie dwie firmy skorzystały z tego instrumentu (dane MG).

Ramy pomocy publicznej w zakresie kredytów eksportowych nakreślone zostały postanowieniami *Konsensusu OECD*. Został on inkorporowany do prawa wspólnotowego decyzją Rady Unii Europejskiej¹⁸ z 1978 r. Jego postanowienia stanowią również podstawę do stosowania zakazanych przez WTO subwencji eksportowych, o czym pisano wcześniej.

Głównym celem *Konsensusu* było ustalenie zasad uporządkowanego, nie zakłócającego konkurencji kredytowania eksportu tak, aby eksporterzy konku-

¹⁶ Na temat notyfikowanych przez Polskę w WTO programów wsparcia eksportu patrz szerzej: J. Michałek, *Polityka handlowa. Mechanizmy ekonomiczne i regulacje międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 281-282.

¹⁷ A. Muńko, *Możliwości wsparcia polskiego eksportu przez państwo w świetle reguł międzynarodowych (WTO, OECD, Unia Europejska, Układ Europejski)*, Instytut Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1998, s. 17.

¹⁸ Decyzja nr 93/112/EWG.

rowali ceną i jakością produktów, a nie oferowanymi importerowi warunkami finansowania. Zasady i warunki określone przez *Konsensus* dotyczą wspierania kredytów eksportowych o okresie spłaty 2 lata i więcej w formie kredytów bezpośrednich, refinansowania, dopłat do oprocentowania kredytu, finansowania pomocowego (kredytów i grantów udzielanych przez rządy i instytucje finansowe działające w ich imieniu) oraz gwarancji i ubezpieczenia kredytów eksportowych. *Konsensus OECD* określił graniczne parametry kredytów eksportowych dla importerów mogących korzystać z oficjalnego wsparcia. Zalicza się do nich minimalną płatność gotówkową, maksymalny okres spłat i minimalne oprocentowanie. Minimalna płatność gotówkowa ustalona została na poziomie 15% wartości kontraktu eksportowego. Okres spłaty kredytu musi wynosić co najmniej 2 lata, ale nie może być dłuższy niż 8,5 roku w przypadku eksportu kierowanego do krajów bogatych, tzn. należących do tzw. kategorii I, lub 10 lat w przypadku eksportu kierowanego do krajów kategorii II. Podstawowym kryterium kwalifikacji krajów jest wysokość dochodu narodowego brutto *per capita*. Polska zaliczona została do krajów II kategorii.

W Polsce, zgodnie z zasadami OECD, oficjalne finansowe wsparcie eksportu realizowane jest w formie kredytów rządowych, ubezpieczeń kredytów eksportowych dokonywanych przez KUKĘ oraz dopłat do oprocentowania kredytów eksportowych o stałych stopach procentowych, udzielanych przez Bank Gospodarstwa Krajowego. Za tworzenie i rozwijanie systemu finansowego wsparcia eksportu realizowanego w oparciu o kredyty eksportowe odpowiada Ministerstwo Finansów¹⁹.

Podstawowe reguły pomocy publicznej w Unii Europejskiej ujęte są w artykułach 87 i 88 *Traktatu o ustanowieniu Wspólnoty Europejskiej* (TWE) oraz artykule 89, określającym tryb wydawania rozporządzeń w tej kwestii. Zgodnie z art. 87 ust. 3 do przedsięwzięć dozwolonych mogą być zaliczane:²⁰

- pomoc przeznaczona na sprzyjanie rozwojowi gospodarczemu regionów, w których poziom życia jest nienormalnie niski lub regionów, w których istnieje poważny stan niedostatecznego zatrudnienia;
- pomoc przeznaczona na wspieranie realizacji ważnych projektów, stanowiących przedmiot wspólnego europejskiego zainteresowania lub mająca na celu zaradzenie poważnym zaburzeniom w gospodarce Państwa Członkowskiego;
- pomoc przeznaczona na ułatwianie rozwoju niektórych działań gospodarczych lub niektórych regionów gospodarczych, o ile nie zmienia warunków wymiany handlowej w zakresie sprzecznym ze wspólnym interesem;

¹⁹ <http://www.mf.gov.pl/index.php?const=1&dzial=1002&wysw=84&sub=sub7> 01.08.2007.

²⁰ Patrz szerzej: J. Chojna, B. Sokołowska, *Metody i instrumenty wspierania rozwoju eksportu w świetle doświadczeń międzynarodowych*, IKiCHZ, Warszawa 2006, s. 24-25.

- inne kategorie pomocy, które Rada może określić decyzją, stanowiąc większością kwalifikowaną na wniosek Komisji.

Na mocy art. 88 Komisja Europejska wspólnie z państwami członkowskimi bada ich systemy pomocy. Kontrola bazuje na systemie uprzedniego zatwierdzenia, w ramach którego Komisja decyduje, czy projektowane przez państwo członkowskie przedsięwzięcia pomocowe mogą być realizowane.

Zasady dotyczące pomocy publicznej w rolnictwie zawarte są przede wszystkim w rozporządzeniach Rady Unii Europejskiej, wydawanych na podstawie art. 87-89 TWE.²¹ Opierają się one na regułach:

- przestrzegania zasad polityki konkurencji;
- koherencji ze wspólną polityką rolną i polityką rozwoju obszarów rolniczych;
- spójności z postanowieniami międzynarodowymi, zwłaszcza Porozumieniem w sprawie rolnictwa WTO.

Pomoc publiczna w zakresie eksportu w krajach UE może odbywać się na szczeblu wspólnotowym w drodze bezpośrednich subsydiów eksportowych, bądź na szczeblu krajowym. Bezpośrednie subsydia eksportowe mogą być stosowane wyłącznie w odniesieniu do produkcji rolnej. Ten instrument wsparcia eksportu dozwolony jest na podstawie artykułu 13 *Porozumienia w sprawie rolnictwa*, zawartego podczas Rundy Urugwajskiej GATT/WTO. Dopłaty finansowane są z budżetu wspólnotowego i mają na celu pokrycie różnicy pomiędzy ceną produktu na rynku wewnętrznym, a ceną na rynku światowym. Za realizację systemu refundacji w Polsce odpowiedzialna jest Agencja Rynku Rolnego. Zasady funkcjonowania tego systemu oraz wykaz produktów ustala Komisja Europejska. Skala refundacji może być różna. Uzależniona jest od ustaleń Komisji Europejskiej wprowadzonych na czas określony, dotyczących eksporterów ze wszystkich krajów członkowskich. W przypadku niektórych towarów stawki dopłat wyznaczane są w drodze przetargów organizowanych przez agencje płatnicze w poszczególnych krajach członkowskich (w Polsce przez Agencję Rynku Rolnego). Celem przetargu jest wyłonienie eksporterów, którzy proponują najniższe stawki dopłaty gwarantującej zrealizowanie określonego wywozu. Ubieganie się o subwencje eksportowe wymaga wcześniejszego podjęcia czynności administracyjnych związanych z uzyskaniem licencji oraz złożenia zabezpieczenia finansowego, co zobowiązuje do zgromadzenia znacznych środków finansowych (nawet do 75% wartości subwencji w przypadku licencji przetargowych) lub posiadania wystarczającej wiarygodności kredytowej dla banku. Wiąże się to z dodatkowymi kosztami w postaci zamrożenia środków na okres wykorzystania licencji lub kosztów gwarancji bankowych. Zbyt długi czas realizacji eksportu, niedostatecz-

²¹ Patrz szerzej: *Wtyczne Wspólnoty w sprawie pomocy państwa w sektorze rolnym i leśnym na lata 2007-2013*, Dziennik Urzędowy UE 2006/C 319/01, część III oraz *Pomoc publiczna w rolnictwie*, <http://www.minrol.gov.pl> 02.03.2008.

na dbałość o terminowe dostarczenie dokumentów potwierdzających dokonanie eksportu i dostarczenie produktu do kraju przeznaczenia może doprowadzić do poważnych strat w postaci przypadku zabezpieczenia finansowego. Wymagania finansowe i proceduralne powodują, że w rzeczywistości tylko duże firmy, posiadające znaczne środki własne oraz dobrze przygotowany personel, są w stanie je spełnić. Dla wielu małych firm skorzystanie z subwencji eksportowych jest bardzo trudne lub wręcz niemożliwe.

4. Teoretyczne przesłanki realizowanego zadania

Tworzenie konkurencyjnego regionu w oparciu o innowacje, oprócz generowania korzyści o charakterze gospodarczym i społecznym, wymaga zaangażowania znacznych środków finansowych. Zapewnienie satysfakcjonującego dostępu do środków pieniężnych to podstawowa rola sektora finansowego państwa. Z uwagi na dążenia do przebudowy gospodarki regionu podejmowane są działania, w wyniku których pojawiają się alternatywne źródła finansowania szczególnie istotnych dla regionu działań. Biorąc pod uwagę ograniczone możliwości budżetowe województw, dla osiągnięcia zamierzonych celów niezbędne będzie składanie aplikacji o środki Funduszy Strukturalnych oraz 6 Programu Ramowego Unii Europejskiej. Jak wiadomo wskazane źródła finansowania wymagają od beneficjentów precyzowania zadań oraz określenia ich roli w budowaniu potencjału regionu. Regionalna Strategia Innowacji jest w tym przypadku narzędziem opracowywania kluczowych działań w regionie i przedstawienia ich do finansowania z Funduszy Strukturalnych. Jest to jednocześnie instrument wskazujący kryteria oceny i ewaluacji dla kolejnych działań realizowanych w regionie.

Realizacja badań dotyczących analizy polityki instytucji finansowych wobec przedsiębiorców zaplanowana została jako trzyetapowe działanie, opierające się na zdefiniowaniu pojęć, identyfikacji instytucji finansowych działających w województwie świętokrzyskim oraz określeniu zakresu badań w poszczególnych instytucjach i ich przeprowadzeniu. W trakcie badań szczególnie istotnym czynnikiem było uwzględnienie regionalnej specyfiki sektora finansowego. W związku z tym kluczowe staje się precyzyjne określenie znaczenia pojęcia „polityka regionalna” oraz „instytucje finansowe”.

Polityka regionalna to, zgodnie z definicją B. Winiarskiego, oddziaływanie państwa oraz występujących w jego imieniu władz centralnych i regionalnych na proces rozwoju oraz zagospodarowania przestrzennego regionów²². Istotą polityki regionalnej jest podejmowanie działań, które nie oddziałują bezpośrednio na przedsiębiorstwo, a na jego otoczenie. Z uwagi na przynależność sektora finansowego do szeroko rozumianego otoczenia przedsiębiorstwa wysnuć można wniosek o zasadności oddziaływania władz różnego szczebla na instytucje finansowe. Polityka instytucji finansowych wobec przedsiębiorców będzie zatem kształtowana pod wpływem przynajmniej dwóch sił: interesu instytucji tegoż sektora oraz oddziaływania władz centralnych i regionalnych.

²² B. Winiarski, *Uwarunkowania, cele i dziedziny polityki gospodarczej*, w: *Polityka gospodarcza*, red. B. Winiarski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 75.

Institucje finansowe – to jednostki organizacyjne, których podstawową funkcją jest operowanie zasobami pieniężnymi²³. Są to podmioty gospodarcze świadczące usługi związane z utrzymywaniem instrumentów finansowych i dokonujące nimi transakcji, które mogą prowadzić działalność na zasadach komercyjnych i niekomercyjnych. Pełnią w obrocie gospodarczym funkcję kapitałową. Funkcja kapitałowa systemu finansowego polega na umożliwieniu przepływu pieniądza od jednostek nadwyżkowych do deficytowych, które realizują przedsięwzięcia w oparciu o zewnętrzne źródła finansowania. Dzięki instytucjom finansowym dochodzi do transformacji oszczędności w inwestycje. W wyniku ich działalności dokonuje się koncentracja kapitału, dzięki czemu drobne oszczędności mogą finansować duże inwestycje oraz krótkoterminowe nadwyżki mogą finansować inwestycje długoterminowe.

Prowadzone badania dotyczące polityki instytucji finansowych wobec przedsiębiorców obarczone są znaczącym mankamentem, mianowicie czas ich realizacji zbiegł się ze szczytem światowego kryzysu finansowego. Odcisnął on silne piętno na wynikach badań – szczególnie dotyczy to banków, które bardzo silnie zmniejszyły akcję kredytową, znacznie ograniczyły ryzyko i stały się bardzo ostrożne w przekazie marketingowym. Mimo tych trudności przeprowadzone badania pozwalają zarysować obraz działalności sektora finansowego w regionie świętokrzyskim.

²³ B. Brzeziński i inni, *Prawo finansów publicznych*, TNOiK, Toruń 2006, s. 27.

5. Metodyka i organizacja badań

Zgodnie z założeniami projektu „Perspektywy RSI Świętokrzyskie (I Etap)” badanie polityki instytucji finansowych wobec przedsiębiorców oparte było na analizach sektora finansowego w kontekście aktualnej sytuacji gospodarczej regionu. Wspomniane analizy zostały wzbogacone wynikami 25 wywiadów z przedstawicielami regionalnych instytucji finansowych. Zwieńczeniem prac było Regionalne Forum Innowacji – polityka instytucji finansowych wobec przedsiębiorców, mające miejsce 29 stycznia 2009 roku. W trakcie tego spotkania przedstawiciele nauki i sektora finansów przedyskutowali aktualną sytuację w sferze finansów oraz skonfrontowali ją ze specyfiką regionu świętokrzyskiego.

Z uwagi na sprecyzowane w realizowanym działaniu odniesienie się do instytucji finansowych, podstawowym problemem metodycznym było jasne zdefiniowanie podmiotów podlegających badaniom. Specyfika instytucji finansowych, odróżniająca je od innych podmiotów ekonomicznych polega na tym, że²⁴:

- głównym przedmiotem ich działalności jest utrzymywanie instrumentów finansowych i dokonywanie nimi transakcji,
- instrumenty finansowe są zazwyczaj dominującym składnikiem ich aktywów.

Sprawne działanie instytucji finansowych przyspiesza wzrost gospodarczy, ponieważ ułatwia finansowanie inwestycji, umożliwia lepsze wykorzystanie kapitału, zmniejsza ryzyko finansowe oraz zmniejsza koszty transakcyjne podmiotów gospodarczych towarzyszące przenoszeniu praw własności.

Ogół instytucji finansowych tworzy system finansowy państwa. W skład polskiego systemu finansowego wchodzi²⁵:

- przedsiębiorstwa zajmujące się pośrednictwem finansowym: banki, towarzystwa ubezpieczeniowe, domy maklerskie, fundusze inwestycyjne, fundusze emerytalne, giełdy,
- instytucje wspomagające działalność przedsiębiorstw finansowych i zmniejszające ryzyko finansowe: Krajowa Izba Rozliczeniowa, Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych, Bankowy Fundusz Gwarancyjny i inne,
- instytucje sprawujące nadzór nad rynkami finansowymi: Komisja Nadzoru Finansowego, Komisja Papierów Wartościowych i Giełd i inne,
- instytucje i pracownicy indywidualni pracujący na zlecenie instytucji finansowych, np. brokerzy.

²⁴ *System finansowy w Polsce. Lata dziewięćdziesiąte*, (red.) B. Pietrzak, Z. Polański, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 16.

²⁵ Z. Dobosiewicz, *Wprowadzenie do finansów i bankowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 43.

Biorąc pod uwagę cel badań, istotne są instytucje pierwszej grupy, tj. przedsiębiorstwa finansowe, wśród których tylko banki posiadają zdolność kreacji pieniądza, pozostałe dokonują jego transferu.

Źródłem zewnętrznego finansowania przedsiębiorstw są także zobowiązania bieżące. Zobowiązania wobec dostawców stają się kredytem kupieckim na podstawie warunków płatności ustalonych między kontrahentami. Praktyka dowodzi, że przedsiębiorstwa wykorzystują także zobowiązania publicznoprawne do finansowania działalności. Powszechne wykorzystywanie zobowiązań wobec Skarbu Państwa w pierwszych latach transformacji stało się powodem wprowadzenia regulacji prawnych w postaci naliczania ustawowych odsetek od roku 1993, które miały zapobiegać temu procederowi. Stan zaległości podatkowych systematycznie rośnie, co dowodzi finansowania przedsiębiorstw przez Skarb Państwa w dalszym ciągu. Niezmiennie na wysokim poziomie utrzymuje się kwota umorzonych zaległości podatkowych. Umorzenie zaległości podatkowych, rozłożenie na raty, odroczenie terminu płatności jest ulgą indywidualną, przyznawaną decyzją organu podatkowego na mocy *Ordynacji podatkowej*²⁶, na wniosek podatnika. Skala umorzeń i odroczeń zobowiązań podatkowych daje podstawę do uznania ich za sposób finansowania działalności. Rola, jaką biernie lub czynnie odgrywają organy podatkowe w finansowaniu przedsiębiorstw, przemawia za włączeniem administracji podatkowej do przedmiotu badań, jako szczególnej instytucji pośredniczącej w transferze środków pieniężnych między Skarbem Państwa, a przedsiębiorstwem. Jednostki aparatu skarbowego wprawdzie nie dokonują transakcji instrumentami finansowymi, ale przedmiotem ich działalności jest gromadzenie dochodów publicznych, a dominującym składnikiem ich aktywów są należności podatkowe. Operowanie pieniądzem upodobnia je do instytucji finansowych i uzasadnia ich uwzględnienie w podjętej problematyce badawczej.

Na podstawie powyższych ustaleń wyodrębnia się następujące instytucje finansowe, stanowiące przedmiot badań:

- banki,
- instytucje pożyczkowe,
- fundusze mikro,
- fundusze *venture capital*,
- instytucje leasingowe,
- instytucje factoringowe i windykacyjne lub banki świadczące te usługi,
- towarzystwa ubezpieczeniowe,
- administracja podatkowa.

Pierwszym etapem prowadzonych badań było przygotowanie charakterystyki poszczególnych instytucji finansowych działających w regionie świętokrzyskim

²⁶ Ustawa *Ordynacja podatkowa* z 29 sierpnia 1997 r., Dz.U. z 14 stycznia 2005 r., nr 8, poz. 60, art. 67.

(zakres i skala działalności poszczególnych instytucji, liczba i rozkład przestrzenny instytucji w regionie świętokrzyskim, ich struktura organizacyjna).

Pogłębienie badań związane było z próbą odpowiedzi na szczegółowe kwestie zaprezentowane w poniższej części opracowania.

Szacunkowa struktura klientów oddziału (osoby fizyczne nie prowadzące działalności gospodarczej i prowadzące taką działalność, małe średnie przedsiębiorstwa, klienci korporacyjni).

Segmentacja usług oferowanych przedsiębiorstwom przez badaną instytucję (lokaty, kredyty, *factoring*, *leasing*, itp.; tylko oferta dla osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, małych i średnich przedsiębiorstw, klientów korporacyjnych).

Dodatkowe usługi dla przedsiębiorstw świadczone przez oddział poza standardowymi produktami bankowymi.

Produkty bankowe wspierające działalność inwestycyjną przedsiębiorstwa.

Procedury obsługi klienta biznesowego, zakres decyzji podejmowanych przez oddział.

Współpraca banku z innymi instytucjami finansowymi w zakresie obsługi klienta biznesowego (np. towarzystwa ubezpieczeniowe, firmy leasingowe, itp.). Podstawowym problemem jest odpowiedź na pytanie, czy taka współpraca w ogóle ma miejsce oraz w jakim zakresie i na jakim szczeblu jest zawiązywana (inicjatywa klienta, oddziału, centrali, itp.)?

Rodzaje wyodrębnionych usług związanych z pozyskiwaniem środków przez firmy z funduszy UE oraz obsługą finansową uruchomionych projektów.

Polityka banków wobec organizacji pozarządowych nie prowadzących działalności gospodarczej (fundacji, stowarzyszeń, spółdzielni, Ochotniczej Straży Pożarnej, związków zawodowych, organizacji społecznych typu komitet rodzicielski, koło łowieckie).

Osobnym zagadnieniem jest rola organów skarbowych w kształtowaniu pro-rozwojowych warunków dla przedsiębiorców. Urzędy skarbowe na mocy art. 67a, 67b *Ordynacji podatkowej* mogą udzielać ulg indywidualnych w spłacie zobowiązań podatkowych. Ulgi indywidualne przyznawane przez organ podatkowy na wniosek podatnika, uzasadnione ważnym interesem państwa lub podatnika, wzbudzają kontrowersje ze względu na niejasne, uznaniowe kryterium ich dostępności i nierówne traktowanie podatników. Ministerstwo Finansów nie podaje danych o przyznanych ulgach indywidualnych. O ich skali można wnioskować na podstawie danych o zaległościach rozłożonych na raty lub odroczonej oraz o kwotach zaległości, w stosunku do których nie podjęto żadnych czynności, a stanowiących potencjalny przedmiot umorzenia.

Do indywidualnych przywilejów można zaliczyć także poręczenia i gwarancje udzielane przez Skarb Państwa, których celem jest wspieranie procesów inwestycyjnych i restrukturyzacyjnych. Wydatki Skarbu Państwa z tytułu poręczeń i gwarancji w 2007 r. wyniosły 15,4 mln zł.²⁷

Ulgi w spłacie zobowiązań podatkowych, podobnie jak uzyskane poręczenia i gwarancje, zwiększają samofinansowanie i w tym sensie są instytucjami finansowymi (normami prawa).

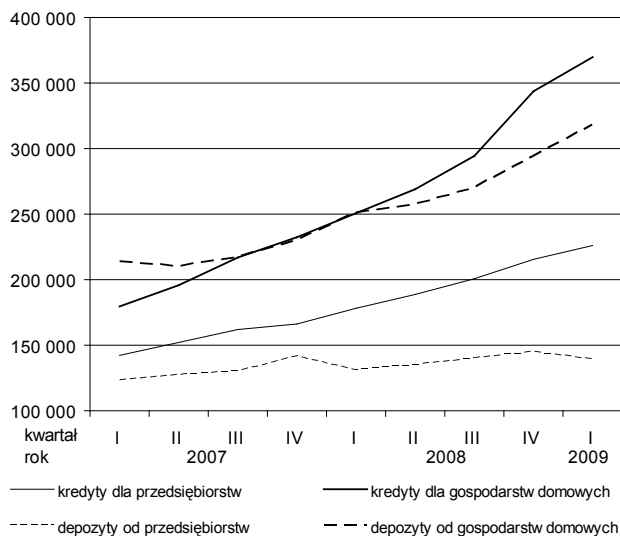
Stale zwiększa się kwota zaległości podatkowych, co ze względu na instytucję przedawnienia nasuwa przypuszczenie, że przedsiębiorstwa finansują bieżącą działalność zobowiązaniami wobec Skarbu Państwa. Systematycznie rośnie liczba przedsiębiorstw, których zaległości podatkowe przekraczają 100 000 złotych. Dane te wskazują, że taką naganną praktykę stosują duże przedsiębiorstwa.

²⁷ *Raport z działalności Ministerstwa Finansów w 2007 r.*, Ministerstwo Finansów, Warszawa, marzec 2008 r., [online] www.mf.gov.pl.

6. Wyniki analiz

Specyficzna sytuacja w sektorze finansowym niewątpliwie odcisnęła silne piętno na wynikach prowadzonych badań. Na podstawie danych Komisji Nadzoru Finansowego (rysunki 1 i 2) widać wyraźnie, że w ciągu ostatnich dwóch lat rejestrowany był ciągły wzrost akcji kredytowej oraz zwiększała się wartość depozytów, przy czym dynamika akcji kredytowej – zarówno wśród przedsiębiorstw jaki i gospodarstw kredytowych – była znacznie większa niż depozytów. Pewnym wyjątkiem od tej zasady była wartość depozytów pochodzących od gospodarstw domowych w bankach spółdzielczych (rysunek 2).

Rysunek 1. Akcja kredytowa i depozyty banków komercyjnych w Polsce (dane w milionach złotych)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Sektor bankowy, Podstawowe dane, 3/2009; http://www.knf.gov.pl/sektor_bankowy/dane_o_rynku/index.html

Z punktu widzenia regionu świętokrzyskiego ciekawą informacją jest zarejestrowana liczba przedsiębiorstw w sekcji pośrednictwo finansowe. W 2005 roku firm z tej sekcji było 187, 2006 – 199, a w 2007 – 210²⁸. Oznacza to powolny, ale stabilny przy-

²⁸ Zmiany strukturalne grup podmiotów w gospodarce narodowej w województwie świętokrzyskim w 2006 roku, Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 2007.

rost instytucji świadczących usługi finansowe dla gospodarstw domowych oraz przedsiębiorstw. Trudno przewidzieć jak będzie się zmieniać ten wskaźnik w czasach kryzysu w sektorze finansowym, ale niewątpliwie należy go nieustannie obserwować.

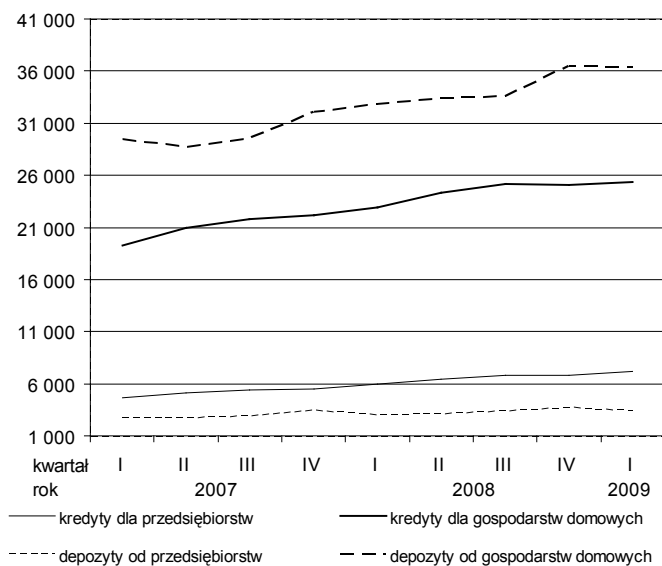
Tło do dalszych rozważań stanowić może zestawienie najbardziej charakterystycznych i symptomatycznych wydarzeń z ostatniego półrocza.

Kryzys wpływa na spowolnienie konsumpcji i inwestycji. To pierwsze zjawisko pokazują dane dotyczące sprzedaży detalicznej – o ile w pierwszym półroczu 2008 r. rosła ona w tempie 17,6%, o tyle już w kolejnych miesiącach ub. roku jej dynamika spadła poniżej 10%; to jest zapowiedź spowolnienia konsumpcji, która jednak będzie rewitalizowana od początku tego roku poprzez redukcję podatku od dochodów osobistych.

Jak spowolnienie widać z perspektywy praktyki gospodarczej? Jednym z najlepszych punktów obserwacyjnych są firmy zajmujące się ubezpieczaniem wierzycieli.

Obserwujemy zaczynające się problemy z płynnością polskich firm. Głównie dotyczy to przypadków z niektórych branż, takich jak motoryzacyjna, budowlana czy stalowa, i powiązanych z nimi obszarów.

Rysunek 2. Akcja kredytowa i depozyty banków spółdzielczych w Polsce (dane w milionach złotych)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Sektor bankowy, Podstawowe dane, 3/2009; http://www.knf.gov.pl/sektor_bankowy/dane_o_rynku/index.html

Na gorszą koniunkturę nałożył się jeszcze kryzys na rynkach finansowych, który powoduje, że bardzo wzrósł koszt pieniądza, a dostęp do niego jest utrudniony. Wiele zadłużonych firm działających w sektorach o podwyższonym ryzyku, musi się liczyć ze wzrostem kosztów finansowania. Nie wszystkie na to stać i w efekcie niektóre z nich niestety nie są w stanie poradzić sobie z obsługą zadłużenia. Z jednej strony nie sprzyja im rynek, bo jest dekoniunktura, a z drugiej instytucje finansowe zaniepokojone sytuacją w tych firmach zmieniają warunki finansowania. Wówczas dochodzi do sytuacji kryzysowych, w których czasami jedynym wyjściem jest ogłoszenie niewypłacalności. Dość duża liczba firm zaczyna odczuwać poważne problemy z płynnością.

Według sondażu przeprowadzonego w październiku ub. roku przez Business Centre Club skutki gorszej koniunktury już odczuwało 39% firm, ale obawiało się ich aż 91% przedsiębiorców.

Nieco uspokajające są pod tym względem cykliczne badania koniunktury w polskiej gospodarce przeprowadzone przez Instytut Rozwoju Gospodarczego SGH.

Huragan przetacza się przez rynki finansowe. Ten kataklizm nie dotarł jeszcze do sfery realnej. Fundamenty polskiej gospodarki są dobre. W 2008 roku wartość barometru spadała, co oznacza, że spowolnienie jest faktem, ale na początku IV kwartału ub. roku spadki wcale nie były spektakularne.

Pogorszenie koniunktury nie jest jednak efektem zawirowań międzynarodowych, lecz wynika z cyklu gospodarczego. Przewidywane spowolnienie gospodarki ma naturalne, cykliczne przyczyny i było już sygnalizowane wtedy, gdy nikomu u nas nie śniło się o kryzysie finansowym. Dane statystyczne i wiedza o gospodarce pozwalają stwierdzić, że zmierzamy ku spowolnieniu, nie zaś recesji.

Patrząc na wyniki badania koniunktury IRG SGH widać, że spośród głównych sektorów gospodarki najdramatyczniej skutki spowolnienia odczuwa transport, gospodarstwa domowe oraz przemysł przetwórczy. Lepiej wbrew pozorom radzą sobie banki oraz budownictwo. Chociaż w obu tych sektorach sytuacja również się pogarsza, to proces ten następuje powoli. W przypadku firm z branży budowlanej kryzys jednak dotknął na razie przede wszystkim te z nich, które zajmują się budową mieszkań.

Wśród branż najmocniej już dotkniętych kryzysem jest natomiast niewątpliwie branża stalowa. Zwolnienia grupowe w 2009 roku mogą dotyczyć nawet ponad 1000 pracowników. Spadek produkcji ma wynieść ok. 30%. Producenci ograniczają produkcję i korygują swoje plany inwestycyjne. Problemy producentów rykoszetem uderzają w dystrybutorów stali.

Kłopoty przemysłu stalowego już uderzają w dostawców. Z jednej strony malejący popyt, a z drugiej dołujące ceny węgla powodują, że oszczędności gorączkowo zaczęły szukać spółki węglowe. Szczególnie mocno odczuwają kryzys producenci węgla kamiennego.

Patrząc na notowania giełdowe widać z kolei, że wśród sektorów, które już bardzo boleśnie odczuły spowolnienie, jest chemia. W ślad za spadającą produkcją wszystkie notowane na GPW spółki sektora chemicznego były ostatnio potężnie przecenione – mocno odstawały na minus w stosunku do również spadającego indeksu WIG.

Kłopoty klientów, w tym hut czy firm chemicznych, to jeden z powodów tego, że bardzo pesymistycznie najbliższą przyszłość oceniają przewoźnicy kolejowi. Według szacunków największego prywatnego przewoźnika – CTL Logistics – rynek przewozów towarowych w 2008 roku spadł o 3,5%, a w 2009 roku będzie się kurczył jeszcze w szybszym tempie, nawet o 6%.

Na wszystkich, ale chyba szczególnie na firmy energetyczne, negatywny wpływ będzie miało pogorszenie się warunków uzyskiwania kredytów. Droższy pieniądź w przypadku długoterminowych inwestycji, do których polska energetyka się właśnie przymierza, może zmusić całą branżę do zrewidowania planów.

Sposobem na przeciwdziałanie kryzysowi mogą być kontrakty infrastrukturalne, m.in. poprzez absorpcję dyspozycyjnych środków UE oraz wykorzystanie potencjału budowlanego. Można zauważyć, że relatywnie najmniej korzystnie wyglądają kontrakty z zakresu budownictwa drogowego, spowodowane m.in. zbyt wolno rozstrzyganymi przetargami i przedłużającymi się procedurami. Niezbędne jest efektywniejsze wykorzystanie dedykowanych funduszy unijnych, również dla mniejszych projektów lokalnych.

Są oczywiście i przykłady pozytywne. W dziedzinach, które na najbliższe lata pozyskały duże pieniądze unijne, cięć planów na razie nie widać. Dotyczy to zarówno dużych projektów inwestycji infrastrukturalnych, jak i mniejszych przedsięwzięć, głównie niszowych w poszczególnych branżach, np. w energetyce odnawialnej czy sektorze wytwórców urządzeń wentylacyjno-klimatyzacyjnych; tu inwestycje wymuszają podnoszące się standardy (m.in. wejście w życie dyrektywy unijnej o certyfikatach energetycznych).

Jednym z najbardziej niebezpiecznych zjawisk z perspektywy całej gospodarki jest spodziewany przez wszystkich analityków spadek inwestycji firm. Uważają oni, że chociaż wpływ kryzysu niewątpliwie będzie odczuwalny w tej dziedzinie (przede wszystkim zmniejszą się reinwestycje, czyli inwestowanie przez już obecne w Polsce zagraniczne firmy wypracowanych przez nie zysków), to jednak ogółem zagraniczne inwestycje w 2009 roku powinny utrzymać się na podobnym poziomie co w ub. roku lub nawet być nieco większe.

Wstępne szacunki wskazują, że rok 2008 był pod względem liczby i wielkości inwestycji dużo gorszy niż 2007. W 2009 roku sytuacja zacznie się poprawiać, ale dopiero rok 2010 i następne mają szansę być równie interesujące jak rok 2007. To wszystko jednak pod warunkiem, że do połowy tego roku będzie jasność co do skutków, jakie będzie miał międzynarodowy kryzys. Kryzys będzie miał również wpływ na to, w co ewentualnie będzie się inwestować.

Kryzys może też być do pewnego stopnia szansą. Zmuszając firmy na całym świecie do oszczędności, może spowodować, że rosnąć będzie popularność inwestycji w centra BPO (*business process outsourcing*), a Polska jest krajem, który z tego trendu może bardzo skorzystać. Można się spodziewać, że będziemy wracać do pewnego poziomu inwestycji, które w gospodarce są niezbędne – firmy będą potrzebowały kapitału, niektórzy właściciele będą sprzedawali swoje biznesy, będzie więc naturalna podaż projektów i to po niższych cenach. Jeśli banki wrócą do pożyczania pieniędzy, a będą musiały wrócić, to transakcje będą realizowane i to po niższych cenach.

Patrząc na to z dłuższej perspektywy będzie to dla naszej branży dobry okres: firmy będą kupowane taniej, a gdy kryzys minie fundusze, które teraz zainwestują, będą wychodziły z inwestycji i osiągały dobry zwrot z zainwestowanych pieniędzy.

Co trzeba zrobić, żeby zminimalizować wpływ kryzysu na gospodarkę?

Tu zarówno analitycy, jak i przedstawiciele biznesu zgadzają się, że kluczowe znaczenie ma podtrzymanie poziomu inwestycji. Po to, by przeciwdziałać skutkom kryzysu rząd powinien podjąć działania, które pobudząby inwestycje firm, takie jak przyspieszenie finansowania inwestycji, funduszy unijnych, gwarancje dla małych i średnich firm, czy wprowadzenie ulg inwestycyjnych.

Następną bardzo ważną sprawą (oprócz pakietu antykryzysowego, polegającego na ułatwieniach w dostępie do kapitału), której podjęcia potrzebuje gospodarka – i to szczególnie w momencie, gdy musi zmierzyć się z gorszą koniunkturą – jest wprowadzenie wielokrotnie już zapowiadanych rozwiązań usuwających bariery biurokratyczne.

Reformy strukturalne powinny być prowadzone w takim kierunku, aby zwiększyły zaufanie biznesu i w ten sposób minimalizowały ryzyko utraty miejsc pracy w polskiej gospodarce.

Jednak największa odpowiedzialność za to, w jakim stanie gospodarka przejdzie przez kryzys, spoczywa na samych przedsiębiorstwach. To co należałoby zalecić firmom w czasach kryzysu, to przede wszystkim lepszy monitoring rynku i odpowiednie kształtowanie portfela swoich odbiorców. Szansę na poradzenie sobie z problemami będą miały te firmy, które dokładnie śledzą, co dzieje się w ich branży i nie kierują się priorytetem sprzedaży nad ryzykiem.

6.1. Sektor bankowy

Wśród instytucji finansowych działających i wspierających działalność gospodarczą firm, a zarazem posiadających największą sieć, na pierwszym miejscu należy wyróżnić banki. W województwie świętokrzyskim jest 265 placówek (wliczając w to banki, oddziały, filie i punkty kasowe). Dysponują szerokim asortymentem usług bankowych, stale poszerzają swoją ofertę, świadczą usługi

klientom indywidualnym, korporacyjnym oraz małym i średnim przedsiębiorstwom. Wszystkie banki na terenie województwa świętokrzyskiego są oddziałami banków, których centrale są poza granicami regionu.

Tabela 3. Struktura banków według ilości oddziałów, filii i punktów kasowych w województwie świętokrzyskim w 2008 roku

Banki, oddziały, filie, punkty kasowe	Ilość
– Banki Spółdzielcze	117
– PKO Bank Polski	30
– Bank Pekso SA	26
– ING Bank Śląski	10
– Lukas Bank SA	8
– Bank Gospodarki Żywnościowej SA	6
– Dominet Bank SA	6
– Euro Bank SA	5
– Citibank Handlowy	5
– Bank Zachodni WBK SA	5
– BRE Bank SA, Bank Ochrony Środowiska – Deutsche Bank PBC SA, Fortis Bank Polska SA, – GE Money Bank SA, Getin Bank SA, – Invest-Bank SA, Kredyt Bank SA, – Narodowy Bank Polski, Nordea Bank Polska SA, – Polbank EFG SA, Raiffeisen Bank Polska SA, – Santander Consumer Bank SA	poniżej 5

Źródło: <http://katalog.pf./Świętokrzyskie/Banki>

Jak wynika z zestawienia zamieszczonego w tabeli 3. najliczniejszą grupę w województwie stanowią banki spółdzielcze (oddziały, filie, punkty kasowe), których jest 117. Tworzą sieć terytorialnie najszerszą. Ich siedziby znajdują się w miastach oraz w miejscowościach, w których zlokalizowane są urzędy gmin wiejskich. Po ostatnich zmianach restrukturyzacyjnych banków spółdzielczych w roku 2001, polegających na łączeniu banków regionalnych i powstaniu banków zrzeszających, najsilniejszą grupę działającą na terenie województwa stanowią banki spółdzielcze zrzeszone w Banku Polskiej Spółdzielczości SA z siedzibą centrali w Warszawie. Do tej grupy należy najwięcej banków województwa, m.in. Bank Spółdzielczy w Kielcach z 37 oddziałami, Nadwiślański Bank Spółdzielczy z 10 oddziałami i inne. Zadaniem Banku Polskiej Spółdzielczości jest wspieranie i uzupełnianie potencjału finansowego oraz ludzkiego zrzeszonych banków spółdzielczych. Bank Polskiej Spółdzielczości S.A. reprezentuje polski

sektor bankowości spółdzielczej, poprzez członkostwo w Komitecie Wykonawczym Confédération Internationale des Banques Populaires – CIBP, międzynarodowej organizacji zrzeszającej banki spółdzielcze z 18 krajów na całym świecie.

Drugą grupą działającą na terenie województwa są banki połączone z samodzielnym Krakowskim Bankiem Spółdzielczym, którego samodzielność została zatwierdzona w maju 2002 roku Uchwałą Komisji Nadzoru Bankowego. Z terenu województwa świętokrzyskiego podlegają mu banki spółdzielcze z powiatu pińczowskiego i staszowskiego oraz Kazimierzy Wielkiej.

Trzecią grupę tworzą banki należące do Spółdzielczej Grupy Bankowej Bank Spółdzielczy w Sandomierzu i jednostki mu podległe).

Banki spółdzielcze obsługują klientów indywidualnych, małe i średnie przedsiębiorstwa oraz klientów korporacyjnych. Dostępność usług bankowych można rozważać w aspekcie odległości przestrzennej od miejsca działania firmy, czy miejsca zamieszkania klientów, a także oferty jaką może zaoferować bank. Jak już zaznaczono największą sieć w województwie, zwłaszcza na terenach wiejskich, mają placówki banków spółdzielczych, które w ujęciu historycznym powoływane były do obsługi głównie ludności rolniczej, a zważywszy na strukturę ludności pod względem miejsca zamieszkania (55% ludności województwa to ludność wiejska) ma to swoje uzasadnienie. Sama odległość fizyczna nie odgrywałaby takiej roli, bowiem mogłaby ją zastąpić bankowość elektroniczna, jednakże nasycenie terenów wiejskich siecią informatyczną pozostawia wiele do życzenia i jest niewystarczająca.

Banki zrzeszone w Banku Polskiej Spółdzielczości (BPS) podają w swojej ofercie, że specjalizują się w obsłudze samorządów, rolnictwa, przemysłu rolno-spożywczego, handlu, rzemiosła i turystyki.

Krakowski Bank Spółdzielczy, oparty o własny polski kapitał, oferuje produkty i usługi bankowe oraz ubezpieczeniowe klientom indywidualnym, podmiotom gospodarczym i instytucjom, rolnikom oraz jednostkom samorządu terytorialnego.

Do podstawowych celów działalności Banków Spółdzielczej Grupy Bankowej (SGB) należy zapewnienie kompleksowej obsługi finansowej firmom działającym na terenie miast i wsi, przedsiębiorstwom sektora rolno – spożywczego oraz rolnikom, jak również wspieranie rozwoju gospodarczego środowisk lokalnych.

Zrzeszone banki spółdzielcze proponują klientom instytucjonalnym oferty w zakresie bieżącego zarządzania środkami, lokowania nadwyżek finansowych, jak i finansowania potrzeb bieżących i inwestycyjnych.

Oferty banków kierowane są praktycznie do tych samych odbiorców i każdy z nich zabiega o nowych klientów. Ich działania sprowadzają się zasadniczo do oferty produktów depozytowych, która obejmuje m.in.:

- rachunki bieżące (w tym często specjalne rachunki dla rolników) i rachunki walutowe;

- przelewy, zlecenia stałe, polecenia zapłaty, czeki;
- międzynarodowe karty płatnicze;
- lokaty o stałym i zmiennym oprocentowaniu.

Badając otoczenie biznesu przyjmujemy, że główny wpływ na rozpoczęcie i wspieranie działalności gospodarczej firm oraz innowacyjność ma działalność kredytowo-pożyczkowa banków. Oferta produktów kredytowych obejmuje m.in.:

- kredyty obrotowe w rachunku;
- kredyty obrotowe, rewolwingowe, dyskontowe, płatnicze;
- kredyty inwestycyjne (w tym kredyty preferencyjne i pomostowe);
- *factoring*;
- gwarancje bankowe i poręczenia;
- kredyty komercyjne.

Podmiot gospodarczy ubiegający się o kredyt występuje z wnioskiem sporządzonym według wzoru obowiązującego w Banku. Ze względu na siedzibę wnioskodawcy właściwym do złożenia wniosku jest oddział Banku lub Bank Spółdzielczy, w którym wnioskodawca posiada rachunek. Rozpatrzenie przez Bank wniosku o kredyt powinno nastąpić w okresie nie przekraczającym 14 dni roboczych, w przypadku ubiegania się o kredyt obrotowy, liczonych od daty złożenia pełnej wymaganej dokumentacji oraz 30 dni, w przypadku kredytów inwestycyjnych. Zakres i stopień szczegółowości oceny zdolności kredytowej jest uzależniony od wysokości kredytu, terminu jego spłaty, sytuacji kredytobiorcy i jego wiarygodności oraz jakości prawnego zabezpieczenia. Warunkiem przyznania kredytu jest posiadanie przez kredytobiorcę zdolności kredytowej, rozumianej jako zdolność do spłaty zaciągniętego kredytu wraz z odsetkami, w terminach określonych w umowie.

Zdolność kredytową ustala Bank w oparciu o przedłożone przez kredytobiorcę dokumenty oraz uzyskane informacje, jak również przeprowadzone u klienta inspekcje. Oprocentowanie kredytu jest zróżnicowane w zależności od oceny wiarygodności kredytobiorcy, rodzaju i celu kredytu, ryzyka kredytowego, udziału środków własnych, okresu kredytowania. Formy oprocentowania kredytu, wysokość stawek procentowych, są ustalane w toku negocjacji między przedstawicielami Banku i kredytobiorcą. Wysokość stawek oprocentowania może być określona w umowie o kredyt w dwóch formach: jako stawka stała bądź zmienna.

Wśród kredytów udzielanych przez banki spółdzielcze (a nie spotykanych w innych bankach) na uwagę zasługują kredyty inwestycyjne – preferencyjne, z dopłatami do oprocentowania Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Dają one możliwości sfinansowania potrzeb inwestycyjnych klienta kredytem o niskim koszcie obsługi. Jest on przeznaczony dla klientów posiadających własne gospodarstwo rolne lub gospodarstwo dzierżawione (w okresach wieloletnich), którzy chcą utworzyć gospodarstwo lub prowadzić działalność w ra-

mach działu specjalnego produkcji rolnej, przetwórstwie rolo-spożywczym lub usługach dla rolnictwa. Kredyty preferencyjne oprocentowane są wg zmiennej stopy procentowej, uzależnionej od stopy redyskontowej weksli ustalonej przez NBP. Wysokość dopłaty do oprocentowania ARiMR uzależniona jest od rodzaju linii kredytowej:

- IP – Inwestycyjny Podstawowy (na realizację inwestycji),
- KZ – na zakup gruntów rolnych,
- MR – Młody Rolnik (na utworzenie lub urządzenie gospodarstw rolnych przez osoby, które nie ukończyły 40. roku życia),
- OR – Osadnictwo Rolnicze (na utworzenie lub urządzenie gospodarstwa rolnego w ramach realizacji programu osadnictwa rolniczego na gruntach Skarbu Państwa),
- GP – Grupy Producentkie (na realizację inwestycji przez grupy producentów rolnych),
- GR – Gospodarstwa Rodzinne (na zakup nieruchomości rolnych przeznaczonych na utworzenie lub powiększenie gospodarstwa rolnego),
- NT – Nowe Technologie (na realizację inwestycji w zakresie nowych technologii),
- KL/01 – Kłękowy Inwestycyjny (na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych powstałych w związku z kłeską),
- KL/02 – Kłękowy Obrotowy (na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych powstałych w związku z kłeską).

Kredyty komercyjne udzielane np. przez Bank Spółdzielczy Kielce, wśród nich kredyty obrotowe: kredyt „Urodzajny Zbiór”, kredyty w linii kredytowej (na odchów zwierząt – chów tuczników) oraz z linii kredytowej na chów bydła mięsnego „Świętokrzyska Wołowina”.

Z tabeli 3. wynika, że drugie miejsce w rankingu jaki powstał w wyniku porównywania liczby oddziałów, filii czy punktów kasowych w województwie, zajmuje PKO Bank Polski z centralą w Warszawie. Jest on jednym z najstarszych polskich banków, z którego usług korzystało kilka pokoleń Polaków. Główne produkty finansowe to:

- kredyty mieszkaniowe (Własny Kąt Lokatorski, Mix, Hipoteczny, Biznes),
- kredyty konsolidacyjne, gotówkowe,
- pożyczki hipoteczne.

Trzecie miejsce w rankingu pod względem ilości oddziałów zajmuje Bank Pekao SA z centralą w Warszawie. Bank ten od 1999 roku należy do włoskiej Grupy UniCredit. W ostatnim okresie Bank Pekao SA przedstawił nową ofertę dedykowaną małym i średnim firmom – „Pakiety Mój Biznes”. Nowe pakiety to specjalne zestawy produktów i usług bankowych, oferowanych łącznie za jedną miesięczną opłatę i w ramach jednej umowy. W skład oferty wchodzi :

- dla otwierających firmę „Pakiet Mój Biznes Startowy”,
- dla firm już funkcjonujących „Pakiet Mój Biznes”, „Pakiet Mój Biznes Dynamiczny”, „Pakiet Mój Biznes Premium”,
- dla prowadzących obrót zagraniczny „Pakiet Mój Biznes FX”.

Oferta kredytowa dla finansowania działalności bieżącej, z której może skorzystać posiadacz rachunku bieżącego lub jednego z pakietów dla firm to:

- limit debetowy,
- kredyt w rachunku bieżącym,
- kredyt „Zaliczka”,
- kredyt obrotowy w rachunku kredytowym,
- karta kredytową MasterCard Business.

Następne miejsce w rankingu zajmują oddziały ING Bank Śląski w liczbie 10. Centrala banku ING Bank Śląski SA (ING BSK) – znajduje się w Katowicach; jest to bank komercyjny, świadczący usługi bankowe dla klientów indywidualnych oraz firm i instytucji (bank uniwersalny). Od roku 1996 większościovym udziałowcem banku jest holenderska Grupa ING. W roku 2001 Bank Śląski połączono z ING Bank N.V. Oddział w Warszawie. Od tego czasu występuje pod szyldem ING Bank Śląski. Główne produkty finansowe tego banku to konta bankowe osobiste, studenckie oraz firmowe.

„Konto z Lwem dla małych firm – DIRECT” to bezpłatne konto dla korzystających z Internetu osób fizycznych prowadzących jednoosobowo działalność gospodarczą i korzystających z uproszczonych form księgowości, które większość operacji bankowych załatwiają bez konieczności wizyty w oddziale.

„Konto z Lwem dla małych firm – ZYSK”. Służy ono do gromadzenia środków pieniężnych oraz dokonywania rozliczeń gotówkowych i bezgotówkowych, związanych z bieżącą działalnością firmy.

Oferta kredytowa banku zawiera:

- kredyt hipoteczny i budowlano-hipoteczny (zakup nowego mieszkania lub domu, zakup używanego mieszkania lub domu, budowę domu, remont domu lub mieszkania, zakup działki),
- kredyt refinansowy.

Pozycję piątą w rankingu banków województwa świętokrzyskiego zajmuje LUKAS Bank SA z siedzibą centrali we Wrocławiu; bank detaliczny ukierunkowany na kompleksową obsługę finansową klientów indywidualnych oraz osób prowadzących działalność gospodarczą. Od 2001 roku strategicznym akcjonariuszem LUKAS Banku SA jest francuski bank Crédit Agricole.

Oferty kredytowe obejmują kredyty w rachunku bieżącym i inwestycyjne.

Kredyty w rachunku bieżącym:

- prosty,
- elastyczny – powyżej 10 000 złotych,

- dla posiadaczy oszczędności, dla wolnych zawodów – lekarzy, prowadzących własne gabinety lekarskie, stomatologów prowadzących własne gabinety lekarskie, farmaceutów, prowadzących własną aptekę, lekarzy weterynarii prowadzących własną lecznicę, techników stomatologicznych, notariuszy, adwokatów, radców prawnych, doradców podatkowych, biur rachunkowych, rehabilitantów, optyków, architektów prowadzących własne biuro projektowe,
- kredyt dla posiadaczy oszczędności,
- kredyt dla branż preferowanych (prawo, budownictwo, medycyna, transport, przemysł drzewny i meblarski, rolnictwo i przemysł rolno-spożywczy).

Kredyt inwestycyjny przeznaczony jest dla firm na finansowanie inwestycji związanych z zakupem środków trwałych, w ofercie specjalnej szczególnie do branży budowlanej (kredyt na maszyny i urządzenia budowlane), branży medycznej (kredyt na urządzenia i sprzęt medyczny), branży rolniczej (kredyt na zakup maszyn i urządzeń rolniczych), klientów posiadających lub wnioskujących o inne produkty LUKAS Bank dla firm, przedsiębiorców oferujących na zabezpieczenie kredytu lokatę lub jednostki funduszy inwestycyjnych, klientów Europejskiego Funduszu Leasingowego.

Kolejne miejsce w rankingu banków w województwie zajmuje Bank Gospodarki Żywnościowej SA – uniwersalny bank komercyjny, specjalizujący się w finansowaniu rolnictwa i gospodarki żywnościowej oraz infrastruktury regionalnej.

BGŻ SA powstał w 1975 roku w wyniku połączenia Centralnego Związku Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowych i państwowego Banku Rolnego. W roku 1994 BGŻ został przekształcony w spółkę akcyjną. Udziałowcami Banku BGŻ są: holenderski Bank Rabobank (44,51% udziałów), Skarb Państwa (37,32% udziałów), Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju (12,87% udziałów), pozostali (5,30% udziałów).

W swej ofercie dla biznesu BGŻ oferuje pakiety: Firma Plan 1, Firma Plan 2, Firma Plan 3; według wstępnych porównań pakiety niewiele się różnią, we wszystkich trzech można znaleźć te same propozycje kredytów:

- kredyt w rachunku bieżącym na zasadach uproszczonych – Ekspres Linia,
- kredyt w rachunku bieżącym na zasadach ogólnych,
- pożyczkę pieniężną dla mikroprzedsiębiorstw (z pożyczki tej mogą skorzystać firmy, które nie są objęte przepisami ustawy o rachunkowości i prowadzą działalność gospodarczą przez co najmniej pełny rok obrotowy).

Oprócz pakietów bank oferuje kredyty na działalność bieżącą, która może być finansowana:

- z kredytu w rachunku bieżącym,
- z kredytu obrotowego w rachunku kredytowym,

- z kredytu płatniczego,
- z kredytu rewolwingowego.

Bank zachęca także do skorzystania z:

- pożyczki pieniężnej dla firm, <http://www.bgz.pl/u235/navi/112957>
- kredytu Ekspres Linia,
- Wielofunkcyjnej Linii Kredytowej.

Kredyty na działalność inwestycyjną mogą być przeznaczone na:

- inwestycje materialne – na przykład na budowę, modernizację i remont obiektów, zakup linii technologicznych, nieruchomości, pojazdów związanych z działalnością gospodarczą itp.,
- inwestycje niematerialne – przykładowo na zakup koncesji, licencji, znaków towarowych, patentów i inne,
- inwestycje finansowe – na przykład na zakup papierów wartościowych i udziałów w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością

Bank również oferuje pożyczkę zabezpieczoną hipoteką.

Długoletnie doświadczenie Banku Gospodarki Żywnościowej SA w kontaktach z sektorem rolno-spożywczym pozwoliło na stworzenie specjalistycznej oferty związanej z finansową obsługą rolnictwa. W ramach tej działalności bank udziela różnorodnych kredytów w porozumieniu z organizacjami i instytucjami rządowymi i pozarządowymi w tym:

- kredyty preferencyjne z dopłatami do oprocentowania Agencji Restrukturyzacji Modernizacji Rolnictwa,
- kredyty ze środków Fundacji „Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej”,
- kredyty z dopłatami Banku Gospodarstwa Krajowego.

W ofercie znajdziemy również:

- finansowanie powiązań produkcyjnych w agrobiznesie,
- kredyt Agro Ekspres – kredyt na dowolny cel w jeden dzień,
- kredyty strukturalne – oferowane przez BGŻ SA, a przeznaczone na realizację projektów, które będą współfinansowane z funduszy strukturalnych w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego, Sektorowego Programu Operacyjnego „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw”, Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”, Sektorowego Programu Operacyjnego „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb”,
- Kredyt Rzeczówka – na zakup środków do produkcji rolnej,
- Agro Leasing Unia – szybki dostęp do maszyn i pojazdów.

Na tej samej pozycji w rankingu, czyli z 6 oddziałami w województwie, uplasował się Dominet Bank SA, należący do Grupy Fortis Bank Polska SA i zarazem będący częścią międzynarodowej grupy bankowo-ubezpieczeniowej Fortis.

Posiada on w ofercie przede wszystkim lokaty, fundusze inwestycyjne, kredyty gotówkowe, kredyty samochodowe, karty kredytowe i produkty ubezpieczeniowe. Najnowsza oferta przeznaczona dla małych firm i mikroprzedsiębiorstw, to pożyczka hipoteczna „Prosperity”, umożliwiająca finansowanie potrzeb bieżących (obrotowych) oraz finansowanie potrzeb inwestycyjnych.

Oferta obejmuje również rachunek bieżący dla małych firm „Biznes Profit”. Pakiety „Dobry Początek” – dla zaczynających działalność gospodarczą, „Moja Firma” – dla prowadzących działalność dłużej niż 12 miesięcy, „Organizacja” – dla spółek prawa handlowego, wspólnot mieszkaniowych.

Po pięć oddziałów w województwie mają Citibank Handlowy, Euro Bank SA, Bank Zachodni WBK SA.

Bank Citi Handlowy powstał z połączenia Banku Handlowego w Warszawie SA – najstarszego komercyjnego banku w Polsce i Citibank (Poland) SA w marcu 2001 roku. Stanowi integralną część globalnej grupy Citi – wiodącej instytucji finansowej świata, obsługującej ponad 200 milionów klientów indywidualnych, korporacyjnych, rządowych i instytucjonalnych w ponad 100 krajach.

Oferta dla przedsiębiorstw skierowana jest do podmiotów gospodarczych oraz osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, w tym przedstawicieli wolnych zawodów. Dla przedsiębiorstw, których roczne obroty są poniżej 75 milionów złotych oferty obejmują:

- pakiety (Przystępny Biały, Dynamiczny Czerwony, Stabilny Niebieski, Elitarny Granatowy); posiadanie ich zależy od wielkości rocznych obrotów firmy;
- zarządzanie środkami obejmuje między innymi szybką obsługę rozliczeń z odbiorcami i dostawcami oraz lokowanie nadwyżek;
- karty (debetowe, obciążeniowe i kredytowe);
- finansowanie (w zakresie bieżącej oraz inwestycyjnej działalności małych i średnich firm, nowością w ofercie jest kredyt hipoteczny);
- *factoring*;
- transakcje walutowe (umożliwia klientom dostęp do międzynarodowych rynków finansowych za pośrednictwem oddziałów działających w ponad 100 krajach na całym świecie, a tym samym dokonywanie transakcji walutowych w walutach uznanych przez NBP za wymienne).

Dla korporacji, których roczne obroty są powyżej 75 milionów złotych bank oferuje:

- Handlowy Leasing;
- usługi maklerskie;
- polecenia zapłaty;
- *factoring*;

- usługi doradztwa prowadzone przez biuro do spraw Unii Europejskiej w zakresie pozyskiwania oraz zarządzania projektami finansowanymi ze środków UE;

Euro Bank SA (znany jako Eurobank) – założony w 2003 roku z centralą we Wrocławiu, oferuje usługi finansowe dla osób fizycznych, nie oferuje usług dla przedsiębiorstw i organizacji. Eurobank jest bankiem detalicznym, oferującym szybkie kredyty, wysoko oprocentowane lokaty, bezpłatnie prowadzone konto i wydawaną przy pierwszej wizycie w banku kartę debetowo-płatniczą.

Bank Zachodni WBK SA jest uniwersalnym bankiem komercyjnym, oferującym szeroki zakres usług bankowych w obrocie krajowym i zagranicznym dla osób fizycznych i prawnych. Główne produkty finansowe Banku Zachodniego WBK to kredyty mieszkaniowe, gotówkowe, karty kredytowe oraz pożyczki hipoteczne.

Do pojawienia się wyraźnych symptomów światowego kryzysu bankowego jesienią 2008 roku wiele banków wychodziło do klienta z bogatą ofertą kredytową, niestety zawirowania na rynkach finansowych doprowadziły do zahamowania tej tendencji. Banki wyraźnie ograniczyły klientom możliwości uzyskiwania kredytów.

6.2. Banki spółdzielcze

Banki spółdzielcze działają w oparciu o ustawy *Prawo bankowe* i *Prawo spółdzielcze*. Aktem normatywnym o podstawowym znaczeniu z punktu widzenia zasad działania spółdzielczego sektora bankowego jest *ustawa o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających* (Dz.U. z 2000 r., nr 119, poz. 1252).

W porównaniu z bankami działającymi w formie spółki akcyjnej zakres działalności banków spółdzielczych podlega pewnym ograniczeniom. Ograniczenia te związane są z wielkością banku, przy czym podstawowe znaczenie ma tu poziom kapitałów, w jakie dany bank jest wyposażony.

Teren działania banku spółdzielczego zależy od wysokości jego funduszy własnych. Zgodnie z zapisami art. 5 ustawy *o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających*, bank spółdzielczy wyposażony w fundusze do 1 miliona euro prowadzi działalność na terenie powiatu, w którym znajduje się jego siedziba oraz na terenie powiatów, w których w dniu wejścia w życie ustawy znajdują się jego placówki wykonujące czynności bankowe.

Bank spółdzielczy posiadający fundusze własne wyższe niż równowartość 1 milion euro, lecz niższe niż równowartość 5 milionów euro, może prowadzić działalność na terenie województwa, w którym znajduje się jego siedziba oraz na

terenie powiatów, w których znajdują się jego placówki wykonujące czynności bankowe.

Bank spółdzielczy, który posiada fundusze własne równe lub wyższe niż równowartość 5 milionów euro może prowadzić działalność na obszarze całego kraju.

Prowadzenie działalności na terenie powiatów sąsiadujących z obszarem działania opisanym powyżej wymaga zgody banku zrzeszającego, a na terenie innych powiatów zgody Komisji Nadzoru Finansowego. Należy zwrócić uwagę, że banki spółdzielcze, w przeciwieństwie do banków działających w formie spółki akcyjnej, nie mogą prowadzić działalności poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej.

Poza ograniczeniami terytorialnymi istnieją również ograniczenia dotyczące zakresu przedmiotowego prowadzonej działalności. Banki spółdzielcze nie są uprawnione do wykonywania m. in. następujących czynności wymienionych w ustawie *Prawo bankowe*:

- otwieranie i potwierdzanie akredytyw (art. 5, ust. L, pkt 4),
- emitowanie bankowych papierów wartościowych (art. 5, ust. L, pkt 5),
- terminowe operacje finansowe (art. 5, ust. 2, pkt 4),
- wykonywanie czynności zleconych, związanych z emisją papierów wartościowych (art. 5, ust. 2, pkt 9),
- czynności przewidziane wyłącznie dla banków w odrębnych ustawach.

Powyższe czynności banki spółdzielcze mogą wykonywać w przypadku, gdy działają w imieniu i na rzecz banku zrzeszającego. Bank spółdzielczy może zatem, jeżeli zachodzi taka potrzeba, świadczyć swoim klientom wszelkie usługi przewidziane w ustawie *Prawo bankowe*. Warunkiem jest świadczenie takich usług przez bank zrzeszający. Na podstawie art. 7 ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających za zgodą banku zrzeszającego zakres dostępnych czynności bankowych może zostać rozszerzony o:

- prowadzenie skupu i sprzedaży wartości dewizowych (art. 5, ust. 2, pkt ustawy *Prawo bankowe*),
- pośrednictwo w dokonywaniu przekazów pieniężnych oraz rozliczeń w obrocie dewizowym (art. 5, ust. 2, pkt 10 tejże ustawy).

Należy zwrócić uwagę na fakt, że banki spółdzielcze mające fundusze własne wyższe niż równowartość 1 miliona euro, mogą (po uzyskaniu stosownych zezwoleń) rozszerzyć zakres swoich czynności o wydawanie pieniądza elektronicznego (art. 5, ust. 1, pkt 6a).

Czynności polegające na udzielaniu i potwierdzaniu gwarancji bankowych i poręczeń banki spółdzielcze mogą wykonywać w zakresie i trybie uzgodnionym z bankiem zrzeszającym.

Omówione powyżej ograniczenia determinują lokalny charakter banków spółdzielczych. Ich zakres uzależniony jest posiadanymi funduszami, których

poziom określa wielkość prowadzonego przedsiębiorstwa bankowego. Banki spółdzielcze, których fundusze własne są wyższe, mogą poszerzać terytorialny zakres działania, otwierać nowe placówki, oferować większy zakres usług, a co za tym idzie rozwijać bazę swoich klientów.

Banki spółdzielcze prowadzą swoją działalność nawet od stu lat. Powoływane były do życia przez lokalne społeczności – ziemian, rzemieślników, przedsiębiorców i rolników. Ich zadaniem było wspieranie lokalnego biznesu i przedsiębiorczości. Są bardzo silnie związane z lokalną społecznością i otoczeniem biznesowym. Powyższe uwarunkowania znajdują swoje odbicie w opracowywanych i realizowanych przez banki spółdzielcze sposobach działania i procedurach stosowanych wobec przedsiębiorców.

Podstawowy dokument każdego banku spółdzielczego – statut – definiuje priorytety przedsiębiorstwa bankowego. Określa między innymi siedzibę, obszar, cel i przedmiot działania, kwestie związane z systemem zarządzania oraz gospodarkę finansową banku. Zgodnie z zapisami statutowymi bank spółdzielczy działa w interesie swoich członków, zatem wspiera rozwój terenu na którym działa.

Strategia określa wiązkę celów, które bank zamierza osiągnąć w określonym horyzoncie czasowym. Jedne z najważniejszych to cele związane z działalnością handlową – sprzedażą produktów. Osiągnięcie celów handlowych ma zapewnić taki poziom korzyści ekonomicznych (cele finansowe), by bank mógł się rozwijać i sprostać konkurencji.

Konieczne dla właściwego funkcjonowania przedsiębiorstwa bankowego jest zapewnienie właściwego poziomu bezpieczeństwa prowadzonej działalności, gdyż odpowiada on za powierzone mu przez klientów środki. Stąd w strategii znajdują się zapisy dotyczące podstawowych wytycznych, którymi winien kierować się bank, by realizować swoje cele z zachowaniem akceptowalnego poziomu ryzyka. W przypadku analizowanych banków spółdzielczych podstawowe znaczenie ma ryzyko kredytowe i operacyjne.

Rozwinięciem i uszczegółowieniem strategii jest polityka, która doprecyzowuje podejście banku w poszczególnych obszarach działalności – kredytowej, depozytowej, gromadzenia kapitałów, zarządzania ryzykiem. Zawarte w nich zapisy stanowią wytyczne dla postępowania w stosunku do danych grup klientów, cen oferowanych usług oraz samych produktów.

Dokumentem wewnętrznym, wynikającym z przyjętej przez bank strategii, jest polityka kredytowa. Zawiera ona podstawowe wytyczne dotyczące prowadzenia działalności kredytowej. Określa zasadnicze cele działalności kredytowej, preferowane grupy klientów i pożądany poziom relacji z nimi.

W województwie świętokrzyskim swoje siedziby mają 22 banki spółdzielcze. Należą do dwóch zrzeszeń: Banku Polskiej Spółdzielczości – 20 banków i Spółdzielczej Grupy Bankowej – 2 banki. Istnieją ponadto placówki banków

spółdzielczych, których centrale znajdują się w ościennych województwach, jak np. Krakowski Bank Spółdzielczy.

Banki te w sposób istotny różnią się rozmiarami prowadzonej działalności – od banków małych, których suma bilansowa nie przekracza 20 milionów złotych, a fundusze nie przekraczają 4 milionów złotych (np. Bank Spółdzielczy w Samsonowie), do banków dużych, takich jak Bank Spółdzielczy w Kielcach, z funduszami własnymi na poziomie 22 milionów złotych (suma bilansowa – 392 milionów złotych – plasuje go w grupie największych banków spółdzielczych w Polsce; dane na 31 grudnia 2007 roku). Wspomniany wcześniej Krakowski Bank Spółdzielczy z siedzibą w Krakowie, którego placówki znajdują się na terenie województwa świętokrzyskiego, jest największym bankiem spółdzielczym w Polsce.

Banki spółdzielcze z terenu województwa świętokrzyskiego, poza bankiem spółdzielczym w Kielcach, nie mogą działać na obszarze całego kraju. Sieć jednostek banków spółdzielczych zlokalizowana jest we wszystkich powiatach. Banki spółdzielcze obejmują swoim działaniem wszystkie gminy województwa świętokrzyskiego.

Polityka banku wobec danego segmentu klientów najdobitniej wyraża się w prowadzonej działalności kredytowej. Toteż w niniejszym opracowaniu skupimy się na relacjach bank – przedsiębiorca, związanych z produktami finansującymi działalność gospodarczą i procedurami, które się do nich odnoszą.

Polityka kredytowa banku nie jest przez banki upowszechniana, gdyż zapisy w niej zawarte określają indywidualne podejście do prowadzenia działalności kredytowej przykrojone do potrzeb konkretnej instytucji finansowej i jej potencjalnych klientów. Następstwem upowszechnienia byłoby osłabienie pozycji rynkowej banku.

W niniejszym opracowaniu oparto się o ogólnie dostępne informacje o bankach, w tym o dane dostępne na stronach internetowych banków działających na terenie województwa świętokrzyskiego oraz informacji będących w posiadaniu przygotowującego niniejszą analizę, w związku z jego praktyką w sektorze bankowym (w tym również spółdzielczym).

Na 22 banki spółdzielcze z województwa świętokrzyskiego 11 posiada swoje strony internetowe.

Przedsiębiorcy zawierają się w grupie klientów określanych na stronach bardzo różnie: jako „podmioty gospodarcze” (Bank Spółdzielczy w Busku Zdroju), „firmy” (Bank Spółdzielczy w Staszowie), „klienci instytucjonalni” (Nadwiślański Bank Spółdzielczy w Solcu Zdroju), czy „małe i średnie przedsiębiorstwa” (Bank Spółdzielczy w Kielcach).

Tak sprecyzowana oferta dzielona jest na poszczególne grupy produktów; można generalnie wyróżnić:

- kredyty,

- rachunki bieżące i pomocnicze,
- rachunki lokat terminowych,
- usługi inne – np. bankowość elektroniczna, rozliczenia, zlecenia płatnicze, karty.

Banki spółdzielcze z terenu województwa świętokrzyskiego oferują przedsiębiorcom podstawowe produkty depozytowe i usługi związane z prowadzeniem firmowych rachunków bankowych. Banki takie jak Bank Spółdzielczy w Kielcach, czy Krakowski Bank Spółdzielczy umożliwiają swoim klientom prowadzenie rachunków walutowych i lokowanie w walutach oraz prowadzenie rozliczeń walutowych. Jednak takie banki to wyjątki w sektorze banków spółdzielczych województwa świętokrzyskiego. Należy przy tym zaznaczyć, że jest to oferta wystarczająca, biorąc pod uwagę potrzeby klientów – przedsiębiorców.

W ramach grupy produktów banki przedstawiają podstawowe produkty akcentując ich przeznaczenie i charakterystyczne cechy, np. w kredytach – inwestycyjne, obrotowe, obrotowe w rachunku. Skutkiem takiej konstrukcji oferty jest jej duża przejrzystość. Klient stosunkowo łatwo znajdzie potrzebną dla siebie informację. Z jednej strony takie działania informacyjne wynika z mniej niż w przypadku banków komercyjnych rozbudowanej oferty produktowej. Z drugiej zaś strony banki spółdzielcze zabiegając o klienta biznesowego dbają o to, by oferta była dla niego jasna i zrozumiała.

W swoim podejściu do przedsiębiorców banki spółdzielcze starają się zaakcentować dostępność i dostosowanie do potrzeb potencjalnych klientów. Jako instytucje lokalne, mające dobrą znajomość uwarunkowań lokalnego rynku, banki spółdzielcze dostosowują ofertę do potrzeb i wymagań przedsiębiorców z obszaru swojego działania. Akcentują najistotniejsze cechy danego produktu oraz podstawowe korzyści dla potencjalnego klienta.

W związku z silną konkurencją na rynku usług finansowych, a co za tym idzie dużą presją cenową ze strony banków komercyjnych, zwłaszcza na etapie pozyskiwania klienta, banki spółdzielcze starają się kłaść nacisk na jakość usług – elastyczność, indywidualne podejście nawet wobec mniejszych podmiotów. Szczególnie znaczenie ma tutaj uproszczenie procedur przyznawania kredytów i negocjowania ceny produktu, gdyż dla potencjalnego klienta duże znaczenie ma czas, w jakim bank rozpatruje jego sprawy – zwłaszcza wniosek kredytowy.

Banki spółdzielcze działające na terenie województwa świętokrzyskiego nie mają tak rozbudowanej struktury organizacyjnej, jak banki komercyjne. Decyzje podejmowane są blisko klienta, nie w odległej centrali, czy biurach makroregionu. Wpływa to na istotne skrócenie czasu rozpatrywania wniosku. Gdy decyzję kredytową przedsiębiorca otrzymuje szybko, gotów jest zaakceptować nawet nieco wyższą cenę i wyższe wymagania co do zabezpieczeń. Szybkość i elastyczność podejścia banków spółdzielczych to duży i często wykorzystywany atut w kontaktach z przedsiębiorcami. W odróżnieniu od banków komercyjnych,

gdzie duża elastyczność produktowo-cenowa przeznaczona jest przede wszystkim dla podmiotów dużych, banki spółdzielcze – z uwagi na lokalny charakter i rozmiary prowadzonej działalności – oferują indywidualne podejście nawet mniejszym podmiotom.

Z racji niewysokich funduszy własnych oraz ograniczonego obszaru działania, banki spółdzielcze prowadzą ostrożną politykę kredytową, zarówno w aspekcie oceny zdolności kredytowej, jak i prawnych form zabezpieczenia kredytu. Informacja o potrzebie właściwego zabezpieczenia kredytu i konieczności dokonania oceny zdolności kredytowej jest zamieszczana na stronach internetowych banków. Przykładem mogą być następujące banki: Bank Spółdzielczy w Busku Zdroju (wzmianka o konieczności posiadania zdolności kredytowej i zabezpieczeniach), Bank Spółdzielczy w Ostrowcu Świętokrzyskim, Bank Spółdzielczy w Kielcach. Banki starają się przyjmować takie prawne zabezpieczenia swoich należności, aby w sytuacji gdy pogorszy się kondycja finansowa dłużnika lub nastąpią opóźnienia w spłacie nie tworzyć rezerw celowych. Przy takim podejściu konieczna jest dla pozyskania klienta odpowiednia szybkość w podejmowaniu decyzji. Wymóg posiadania zdolności kredytowej wynika z zapisów ustawy *Prawo bankowe*, jednak wewnętrzne uregulowania banków co do wyliczania zdolności kredytowej mogą być mniej lub bardziej liberalne, w zależności od tego, na jaki poziom ryzyka dany bank może sobie pozwolić. Apetyt na ryzyko limitowany jest przede wszystkim poziomem posiadanych kapitałów własnych.

Ustawa *Prawo bankowe* ogranicza poziom zaangażowania banku wobec jednego klienta (biznesowego), lub powiązanych ze sobą klientów, do 25% funduszy własnych. Udzielenie kredytu powyżej 25% funduszy jest możliwe pod warunkiem zawiązania umowy konsorcjum z innym bankiem/bankami.

Poziom funduszy własnych banków spółdzielczych z województwa świętokrzyskiego znacząco ogranicza możliwość pojedynczych banków do finansowania przedsiębiorców, prowadzących działalność gospodarczą większych rozmiarów. Średnia funduszy własnych banków zrzeszonych w Banku Polskiej Spółdzielczości SA na dzień 31 grudnia 2007 roku wynosiła 6,3 miliona złotych. W związku z powyższym banki spółdzielcze zawierają konsorcja. Negocjacje z klientem prowadzi w takim wypadku bank, który jest wiodącym – organizującym konsorcjum. W negocjacjach bank wiodący musi uwzględniać interesy banków – uczestników konsorcjum, a zwłaszcza parametry cenowe i ustalenia dotyczące zabezpieczeń. Jako bank uczestniczący występuje również Bank Zrzeszający, wspierający w ten sposób działalność kredytową zrzeszonych banków spółdzielczych. Banki spółdzielcze nie ograniczają zatem swojej oferty jedynie do przedsiębiorców, których potrzeby finansowe mogą zaspokoić same, lecz w przypadku gdy potencjalny kredytobiorca rokuje korzystną współpracę, starają się udzielić kredytu w ramach umowy konsorcjum.

Istotnym zagadnieniem z punktu widzenia polityki banków spółdzielczych wobec przedsiębiorców jest fakt, iż banki spółdzielcze starają się ze sobą nie konkurować, tak jak czynią to banki komercyjne. Sprowadza się to do niepozyskiwania przedsiębiorców z obszaru działania innego banku spółdzielczego. Poniższa zasada wyznacza również aktywność banków spółdzielczych w województwie świętokrzyskim.

Województwo świętokrzyskie ma charakter przemysłowo-rolniczy. Tradycje przemysłowe skoncentrowane są w północnej części regionu. Na południu przedsiębiorczość jest rozwijana głównie w oparciu o rolnictwo, turystykę i agroturystykę. Stąd też specyfiką banków spółdzielczych są szeroko oferowane przez nie preferencyjne kredyty z dopłatami do oprocentowania Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Są one dedykowane do współfinansowania inwestycji przedsiębiorców, którzy prowadzą gospodarstwa rolne oraz przetwórcze. Dostępne są również dla świadczących usługi w sektorze rolnym i przetwórstwa rolnego. Ponadto przedsiębiorcy mogą starać się o dofinansowanie projektów inwestycyjnych, realizowanych przy wsparciu funduszy strukturalnych. Banki spółdzielcze, które zawarły w swojej ofercie informacje na ten temat, to m.in. Nadwiślański Bank Spółdzielczy w Solcu Zdroju, Bank Spółdzielczy w Ostrowcu Świętokrzyskim, Bank Spółdzielczy w Łopusznie, Bank Spółdzielczy w Kielcach.

W celu wyjaśnienia klientom zasad, na jakich funkcjonują tego typu kredyty (możliwość korzystania z preferencji, czy dopłat obwarowana jest przepisami szczególnymi) część banków spółdzielczych aktywnie włącza się w proces edukowania swoich klientów. Razem z nimi uczestniczą w specjalistycznych szkoleniach, jak również pomagają w opracowywaniu wniosków kredytowych. Informacje na temat takich szkoleń zawarł Nadwiślański Bank Spółdzielczy w Solcu Zdroju. Tego typu działanie zmierza do zaoferowania klientowi produktu, którego zasady funkcjonowania są zrozumiałe.

Pisząc o bankach spółdzielczych, w tym o bankach z województwa świętokrzyskiego, zwrócić należy uwagę na fakt, że bardzo istotną grupą klientów banków są rolnicy, którzy prowadząc duże gospodarstwa mają znaczne potrzeby finansowe. Działalność rolnicza jest na tyle specyficzna, że konieczne jest dopasowanie produktu do określonych potrzeb klientów. Przykładem produktu związanego ze specyfiką prowadzonej działalności jest kredyt Banku Spółdzielczego w Kielcach – „Świętokrzyska Wołowina”. Jest to linia kredytowa przeznaczona na chów bydła mięsnego, z okresem kredytowania do 48 miesięcy.

W swoim podejściu do przedsiębiorców banki spółdzielcze zwracają uwagę, by ich oferta była dostosowana do zmieniających się potrzeb potencjalnych klientów. Odzwierciedleniem takiego podejścia jest oferowanie przez banki spółdzielcze produktów bankowości elektronicznej i kart bankowych. Informacje na ten temat znajdują się na wszystkich stronach internetowych banków.

Poza podstawowymi produktami kredytowymi banki spółdzielcze oferują również we współpracy z bankiem zrzeszającym gwarancje i poręczenia bankowe.

Banki spółdzielcze działające na terenie województwa dla zapewnienia założonej jakości oferowanych produktów finansowych oraz by świadczyć usługi jak najbliższej potencjalnych klientów, stale rozwijają sieć placówek oraz bankomatów. Nowe jednostki i bankomaty uruchamiane są nawet w mniejszych miejscowościach, takich w których brak jest placówek banków komercyjnych. Przykładem mogą być jednostki Banku Spółdzielczego w Kielcach zlokalizowane w Bejskach, Opatowcu, Sadowiu, czy oddział Banku Spółdzielczego w Busku Zdroju, znajdujący się w Wiślicy. Bankomaty np. Banku Spółdzielczego w Łopusznie znajdują się w Piekoszowie i Strawczynie.

Charakterystyczne cechy polityki banków spółdzielczych działających na terenie województwa świętokrzyskiego wobec przedsiębiorców to:

- oferta produktowa przygotowana zgodnie z potrzebami lokalnego biznesu i możliwościami funduszowymi banków,
- przejrzystość i prostota oferty,
- elastyczność w podejściu do klienta dotycząca np. parametrów cenowych produktu oraz indywidualne podejście nawet w stosunku do niewielkich podmiotów,
- szybkość w podejmowaniu decyzji kredytowych,
- generalnie ostrożna polityka kredytowa,
- oferowanie produktów dopasowanych do potrzeb regionu (przykładem jest kredyt „Świętokrzyska Wołowina”, kredyty pomostowe związane z realizacją programów wspartych funduszami unijnymi, czy kredyty preferencyjne),
- rozwój lokalnej sieci placówek, bankomatów tak, by być jak najbliższej klienta.

Tabela 4. Banki spółdzielcze zrzeszone w Banku Polskiej Spółdzielczości S.A. z siedzibą na terenie województwa świętokrzyskiego

Lp.	Nazwa banku spółdzielczego	Suma bilansowa netto (w tys. zł)	Fundusze własne (w tys. zł)	Współczynnik wypłacalności %
1.	Bank Spółdzielczy w Busku-Zdroju	63 401	5 548	13,36
2.	Bank Spółdzielczy w Chmielniku	29 765	3 952	33,49
3.	Bank Spółdzielczy w Daleszycach-Górnice	43 316	4 325	19,35
4.	Bank Spółdzielczy w Jędrzejowie	50 020	4 883	15,29
5.	Bank Spółdzielczy w Kielcach	392 237	22 106	10,26
6.	Bank Spółdzielczy w Końskich	56 259	7 501	32,33
7.	Bank Spółdzielczy w Łopusznie	50 829	5 867	20,79
8.	Bank Spółdzielczy w Ostrowcu Świętokrzyskim	119 408	10 508	12,45
9.	Bank Spółdzielczy w Pińczowie	39 687	3 848	13,98
10.	Bank Spółdzielczy w Połańcu	67 455	4 279	16,29
11.	Bank Spółdzielczy w Samsonowie	19 834	3 849	48,72
12.	Bank Spółdzielczy w Sędziszowie	25 742	4 136	25,53
13.	Bank Spółdzielczy w Starachowicach	51 061	7 598	20,16
14.	Bank Spółdzielczy w Staszowie	113 785	8 301	15,48
15.	Bank Spółdzielczy w Stopnicy	30 248	3 834	34,66
16.	Bank Spółdzielczy w Suchedniowie	92 288	14 544	26,92
17.	Bank Spółdzielczy w Szydłowie	32 548	3 855	28,40
18.	Bank Spółdzielczy w Wąchocku	24 001	4 276	29,31
19.	Bank Spółdzielczy we Włoszczowie	80 253	6 096	12,02
20.	Bank Spółdzielczy w Wodzisławiu	18 370	3 955	35,71
21.	Nadwiślański Bank Spółdzielczy w Solcu-Zdroju	129 048	9 860	14,36

Źródło: Biuro Bankowości Spółdzielczej GINB, Banki Spółdzielcze w Polsce, Komisja Nadzoru Bankowego, Warszawa 2006

6.3. Instytucje ubezpieczeniowe

Od 1 maja 2004 roku polski rynek ubezpieczeń jest częścią wspólnego europejskiego sektora finansowego. Działalność zakładów ubezpieczeń regulują ustawy krajowe, uchwalone w oparciu o dyrektywy wytyczone przez Komisję Europejską.

Historia polskiego rynku ubezpieczeniowego sięga czasów przedwojennych. Istniało wówczas 38 towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, 72 prywatne firmy ubezpieczeniowe oraz 16 instytucji ubezpieczeniowych. Wojnę i zmianę systemu polityczno-ekonomicznego lat czterdziestych przetrwały tylko dwa zakłady: Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych, który zmienił swój status na Państwowy Zakład Ubezpieczeń (PZU), stał się monopolistą w zakresie krajowych ubezpieczeń osobowych i majątkowych oraz WARTA SA, która otrzymała wyłączność na prowadzenie działalności w zakresie dewizowych ubezpieczeń majątkowych i osobowych, a także reasekuracji. Ze względu na wyznaczony zakres działalności rynek został zdominowany przez PZU, który stał się integralną częścią administracji państwowej.

Pierwszym przełomem w zmonopolizowanym rynku ubezpieczeniowym była *ustawa o ubezpieczeniach majątkowych i osobowych* z dnia 20 września 1984 roku. Dopuszczała ona tworzenie nowych towarzystw pod warunkiem, że przyjmą jedną z trzech form prawnych: zakładu państwowego, spółdzielni, bądź spółki akcyjnej z większościowym udziałem Skarbu Państwa. Mimo istotnych zmian rynek ubezpieczeniowy był wciąż bardzo ograniczony. Pierwsza nowelizacja tej ustawy miała miejsce 17 maja 1989 roku. Zniesiono wówczas wszelkie ograniczenia związane ze strukturą własności powstających towarzystw ubezpieczeniowych, ale bez zmian pozostawiono generalne zasady regulacji rynku ubezpieczeniowego. Z jednej strony nastąpiła więc daleko idąca liberalizacja, z drugiej nie wprowadzono żadnych kryteriów udzielania zezwoleń i wciąż nie rozwiązany pozostał problem sprawnego i fachowego nadzoru nad powstającym sektorem ubezpieczeniowym. W tej sytuacji rynek pozostał zamknięty dla kapitału zagranicznego i związanego z nim transferu *know-how*. Dopuszczano tylko ograniczoną konkurencję, co nie wzmacniało całego sektora.

Ocena ówczesnej sytuacji oraz starania Polski o wejście do Unii Europejskiej zmusiła Ministerstwo Finansów do rozpoczęcia prac nad pełną reformą systemu ubezpieczeniowego. Celem zmian było rozwinięcie nowoczesnego rynku tego typu usług. Za priorytet przyjęto założenie, iż rozwiązania systemowe muszą być kompatybilne z regulacją UE tak, aby nie stanowiły w przyszłości przeszkody w procesie integracji z rynkiem europejskim.

W efekcie tych prac wprowadzono w dniu 28 lipca 1990 roku *ustawę o działalności ubezpieczeniowej* (później wielokrotnie nowelizowaną). Ustawa ta uwzględniała większość dyrektyw Wspólnoty Europejskiej i wprowadzała istotne reformy rynku. Do niewątpliwych jej osiągnięć należały: demonopolizacja polskiego rynku ubezpieczeniowego, dokładne określenie ogólnych zasad podejmowania i prowadzenia działalności w zakresie ubezpieczeń majątkowych i osobowych oraz rozgraniczenie ubezpieczeń na życie od pozostałych, co miało niezwykle duży wpływ na prawidłowe funkcjonowanie zakładów ubezpieczeń i gospodarowania ich finansami.

Fakt, iż prawo ubezpieczeń gospodarczych to dziedzina regulująca bardzo obszerną i różnorodną materię spowodował, że na początku obecnej dekady na wniosek rządu podjęto się ponownej kodyfikacji zasad działania na rynku ubezpieczeń. Uchwalono więc pakiet ustaw, w skład którego wchodzi trzy akty prawne: *ustawa o działalności ubezpieczeniowej*, *ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych* oraz *ustawa o pośrednictwie ubezpieczeniowym*. Pierwszy projekt, uchwalony w 2001 roku, został zawetowany przez prezydenta RP. Nowe zmodyfikowane prawo parlament przyjął 22 maja 2003 roku, a większość jego przepisów obowiązuje od 1 stycznia 2004 roku. Poza rozdziałem płaszczyzn funkcjonowania sektora, zmiana prawa wiązała się z potrzebą rozbudowy i uściślenia pojęć oraz regulacją obszarów nieobjętych dotychczas przepisami. Było to m.in.:

- doprecyzowanie i uszczegółowienie zasad prowadzenia działalności ubezpieczeniowej w celu wzmocnienia ochrony ubezpieczonych,
- określenie szczegółowych zasad wykonywania zawodu aktuarusza.

Niemniej istotne było usunięcie z dotychczasowych przepisów zastrzeżeń Komisji Europejskiej, związanych z dostosowaniem prawa polskiego do prawa unijnego. Trzecia kwestia to uwzględnienie kierunków rozwoju założeń określonych przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości w zakresie rachunkowości ubezpieczeniowej, określonych w projekcie *standardu ds. umów ubezpieczenia*, opublikowanym w dniu 31 lipca 2003 roku.

Na rynku ubezpieczeń funkcjonują podmioty mające różnorodną strukturę.

1. Towarzystwa ubezpieczeniowe w formie spółek akcyjnych – przedsiębiorstwa prowadzące działalność ubezpieczeniową w celu generowania zysku dla Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych.
2. Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych – niedochodowe organizacje, których uczestnikami są posiadacze polis.
3. Firmy reasekuracyjne – przedsiębiorstwa, które ubezpieczają inne zakłady ubezpieczeń.
4. Agenci ubezpieczeniowi – działają w imieniu i na rzecz zakładu ubezpieczeń.
5. Brokerzy ubezpieczeniowi – działają w imieniu i na rzecz klienta wykupującego ubezpieczenie.
6. Nadzór ubezpieczeniowy – Państwowy Urząd Nadzoru Ubezpieczeń.

Rynek ubezpieczeń składa się z dwóch odrębnych segmentów – rynku ubezpieczeń majątkowych i rynku ubezpieczeń na życie. W Polsce każdy z tych rodzajów ubezpieczeń musi być oferowany przez odrębną jednostkę prawną.

W celu zbadania regionalnej polityki zakładów ubezpieczeń wobec przedsiębiorstw przeprowadzono 5 wywiadów z pracownikami zakładów ubezpieczeń, mającymi oddziały w województwie świętokrzyskim, 2 rozmowy telefoniczne z pracownikami biur centralnych zakładów ubezpieczeń oraz dokonano 15 ana-

liz ofert umieszczonych na stronach internetowych zakładów ubezpieczeń. Na podstawie uzyskanych informacji można jednoznacznie stwierdzić, że w dzisiejszych czasach - globalizacji i integracji międzynarodowej – nie istnieje regionalna polityka zakładów ubezpieczeń. Oddziały nie kreują swojej polityki ani wobec osób fizycznych, ani wobec przedsiębiorstw. Jest to zadaniem kierownictwa najwyższego szczebla – prezesa, członków zarządu, dyrektorów generalnych i dyrektorów pionów. Kierownictwo średniego i niższego szczebla, czyli dyrektorzy oddziałów, naczelnicy wydziałów, referatów i grup, podejmują decyzje zwłaszcza w zakresie akceptacji lub odrzucenia oferty o ubezpieczenie, przyznania lub odmowy odszkodowania, kolejności wykonania prac, itp.

Koncerny międzynarodowe często utożsamiają region z terytorium całego kraju, a czasami nawet ujmują go szerzej (np. Europa Środkowa) i dla takiego rynku tworzą szczególną ofertę, uwzględniając „lokalne” potrzeby.

Zakłady ubezpieczeń mają zwykle rozbudowaną strukturę poziomą. Z punktu widzenia funkcjonalnego podziału występuje departament obsługi klientów, w którym wyodrębniony jest dział obsługi klienta indywidualnego, małe i średnie przedsiębiorstwa, korporacje. Zdarzają się również w ramach departamentów jednostki świadczące usługi wyłącznie dla bardzo ważnych klientów. Tym klientom zakłady mogą zaoferować produkt zindywidualizowany, tworzony wyłącznie na potrzeby ubezpieczonego. Specjalne zasady takiego ubezpieczenia są szczegółowo opisane w polisie. Ze względu na trudności z obsługą są to stosunkowo drogie produkty. Większość przedsiębiorstw korzysta z produktów standardowych, najczęściej kupują produkty złożone i produkty pakietowe. Produkty złożone są bardziej dopasowane do potrzeb przedsiębiorstwa, buduje się je z kilku elementarnych części obejmujących różne rodzaje ryzyk, przed którymi klient chce się zabezpieczyć. Produkty pakietowe są przygotowane dla określonych grup klientów, np. firm transportowych, budowlanych, developerów.

Klientów biznesowych zakłady ubezpieczeń dzielą na dwie podstawowe grupy – małe i średnie przedsiębiorstwa oraz klientów korporacyjnych. Tym pierwszym oferują produkty pakietowe, które standardowo składają się z ubezpieczenia mienia, ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, ubezpieczenia dodatkowych kosztów działalności. Natomiast klientom korporacyjnym zapewniają indywidualne rozwiązania ubezpieczeniowe oraz oferują profesjonalne doradztwo w zakresie ograniczenia ryzyka.

Zakłady ubezpieczeń, dążąc do pozyskania nowych klientów i uzyskania jak najlepszych wyników finansowych, prześcigają się w podnoszeniu jakości obsługi, nowoczesności produktów i innowacyjności oraz dokonują specjalizacji w obsłudze danego typu ryzyk; np. HDI-Gerling Polska Towarzystwo Ubezpieczeń SA specjalizuje się w segmencie ryzyk przemysłowych, AIG Europe SA Oddział w Polsce jest liderem w takich segmentach rynku, jak ubezpieczenia odpowiedzialności władz spółek, zagrożenia aktami terrorystycznymi, uprowadzenia i wy-

muszenia, ryzyka skażenia środowiska, sprzeniewierzenia oraz odpowiedzialność cywilna w działalności zawodowej. Towarzystwo Ubezpieczeń i Reasekuracji Warta SA jest liderem w ubezpieczeniach morskich i lotniczych, a Ergo Hestia posiada innowacyjne w Polsce rozwiązania dla górnictwa. SIGNAL IDUNA Polska TU SA posiada szczególną ofertę ubezpieczeń dla branży turystycznej. Biurom podróży oferuje między innymi ubezpieczenie kosztów leczenia, ubezpieczenie następstw nieszczęśliwych wypadków; ubezpieczenie bagażu podróznego, ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej, ubezpieczenie kosztów imprezy turystycznej, ubezpieczenie ryzyk związanych z amatorskim uprawianiem narciarstwa i snowboardu. Korporacja Ubezpieczeń Kredytów Eksportowych Spółka Akcyjna specjalizuje się w ubezpieczeniach kredytów eksportowych, dzięki którym firma ubezpiecza się przed utratą należności z tytułu sprzedaży towarów lub usług z odroczonym terminem płatności. Ubezpieczenie to pozwala ograniczyć ryzyko związane z prowadzeniem transakcji z zagranicznym partnerem handlowym, poprzez ocenę wiarygodności płatniczej kontrahenta. Produkty KUKI SA zapewniają ochronę ubezpieczeniową należności eksportowych, a także ułatwiają uzyskanie finansowania zewnętrznego dla realizacji kontraktu dzięki możliwości wykorzystania cesji praw z ubezpieczenia, w celu zabezpieczenia spłaty kredytu bankowego lub ubezpieczenia transakcji factoringowych. Towarzystwo Ubezpieczeń INTER Polska SA jest liderem w sprzedaży specjalistycznych ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej dla branży medycznej, a jego ubezpieczenie zdrowotne Vision zostało uznane przez Krajowy Instytut Ubezpieczeń wspólnie z Katedrą Polityki Ochrony Zdrowia Uniwersytetu Medycznego w Łodzi za najlepsze w roku 2007 w kategorii ubezpieczeń zdrowotnych dla firm. Towarzystwo Ubezpieczeń EUROPA SA specjalizuje się w ubezpieczeniach dla sektora finansowego (*bancassurance*), ze szczególnym uwzględnieniem ubezpieczeń kredytów hipotecznych. Oferuje swoim klientom szeroki zakres produktów, obejmujący zarówno ubezpieczenia spłaty zobowiązań kredytowych (w tym kredytów i pożyczek hipotecznych), mienia będącego przedmiotem kredytowania lub leasingu, jak i życia kredytobiorcy i leasingobiorcy.

Sprzedaż produktów zakładów ubezpieczeń odbywa się na terenie całego kraju poprzez sieć agentów, a także z wykorzystaniem usług multiagentów i brokerów. Im bardziej rozbudowane struktury terenowe posiada zakład, tym łatwiej jest klientom skontaktować się z agentem, sprawniejszy jest proces likwidacji szkód oraz zakład szybciej może reagować na zmieniające się potrzeby klientów. Często produkty sprzedawane są również poprzez sieć placówek partnera biznesowego zakładu ubezpieczeń, np. banku. W ten sposób dokonuje się łączenia produktów bankowych i ubezpieczeniowych przy wykorzystaniu sieci sprzedaży obu firm. Prekursorem na polskim rynku tego typu usług jest WARTA i Kredyt Bank.

Do sprzedaży swoich produktów zakłady ubezpieczeń wykorzystują również Internet. Tworzą wówczas systemy przenoszące całą obsługę sprzedaży do Internetu i dzięki temu rośnie komfort klientów korzystających z usług agentów ubezpieczeniowych. W Polsce pierwszy taki system stworzyła STU Ergo Hestia.

Zakłady ubezpieczeń prowadzą całodobowe dyżury, aby w każdej chwili służyć pomocą w ramach usług *assistance* (np. Warta). Niektóre zakłady ubezpieczeń oferują już klientom pełną, wygodną obsługę posiadanych umów ubezpieczeń przez Internet (np. STU Ergo Hestia). Stałym klientom oferują liczne zniżki i przywileje, zarówno przy zakupie ubezpieczeń, jak i zakupie produktów sieci firm współpracujących z ubezpieczycielem.

Postępująca globalizacja na rynku ubezpieczeń wyklucza kreowanie przez zakłady ubezpieczeń regionalnej strategii. Rzadkim przykładem działań na rzecz lokalnej społeczności mogą być akcje realizowane przez Grupę Ergo Hestia, która wspiera kulturę, prowadzi autorskie projekty w zakresie rozwoju młodzieży uzdolnionej artystycznie i sportowo oraz działa na polu aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych. Ponadto jest opiekunem i tytularnym sponsorem Sopotckiego Klubu Żeglarskiego Hestia Sopot.

6.4. Fundusze pożyczkowe

Jednym ze sposobów wspierania rozwoju regionu i przedsiębiorczości jest tworzenie lokalnych oraz regionalnych funduszy pożyczkowych i poręczeniowych.

Fundusz poręczeń kredytowych jest instytucją, której misją jest ułatwienie podmiotom gospodarczym dostępu do kredytów bankowych na prowadzenie działalności gospodarczej. Forma prawna, pod którą można prowadzić fundusze doręczeniowe, nie jest ograniczona. Mogą to być spółki akcyjne, spółki z o.o., stowarzyszenia, fundacje oraz związki gmin. Podstawowym źródłem ich finansowania jest zysk z prowadzonej działalności gospodarczej oraz kapitał wniesiony przez założycieli funduszu.

Fundusze poręczeniowe powinny charakteryzować się specyficznymi cechami związanymi z zakresem działalności. W przypadku funduszu regionalnego wymagania określone są w następujący sposób:

- kapitał funduszu – minimalna wielkość kapitału powinna wynosić około 5 milionów złotych, a docelowa 15 milionów złotych;
- obszar działalności – województwo;
- udziałowcy/akcjonariusze – niezbędne jest, aby znaczącym udziałowcem był odpowiedni samorząd wojewódzki;
- współpraca z instytucjami finansowymi – docelowo wszystkie najważniejsze banki w województwie, początkowo co najmniej dwa banki sie-

ciowe; ponadto współpraca z funduszami pożyczkowymi i powiatowymi urzędami pracy.

Z kolei fundusz lokalny charakteryzować się powinien następującymi cechami:

- kapitał funduszu – minimalna wielkość kapitału powinna wynosić 1 milion złotych, a docelowa 4 miliony złotych;
- obszar działalności – kilka gmin, powiat, kilka powiatów;
- udziałowcy/akcjonariusze – niezbędne jest, aby znaczącym udziałowcem były odpowiednie samorządy powiatowe lub gminne;
- współpraca z instytucjami finansowymi – docelowo wszystkie oddziały najważniejszych banków, funkcjonujących na obszarze działania funduszu, szczególnie banki spółdzielcze, a także fundusze pożyczkowe i powiatowe urzędy pracy.

We wspieranie lokalnych i regionalnych funduszy poręczeniowych włączony jest Bank Gospodarstwa Krajowego oraz Państwowa Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.

Fundusz pożyczkowy to instytucja nie będąca bankiem, której działalność koncentruje się na zapewnianiu dostępu do zewnętrznego kapitału przez udzielanie pożyczek. Część funduszy udziela pożyczek o bardzo niskim oprocentowaniu, inne oferują różny stopień preferencyjności. Prowadzić je mogą, podobnie jak fundusze poręczeń kredytowych, spółki akcyjne, spółki z o. o., stowarzyszenia, a także gminy oraz samorządy gospodarcze.

Fundusz Mikro został założony w 1994 roku przez Polsko-Amerykański Fundusz Przedsiębiorczości, by promować rozwój małych przedsiębiorców. Jest wiodącym przedsięwzięciem w zakresie mikrofinansowania w Polsce i największym w Europie Środkowej. Celem Funduszu jest wspieranie rozwoju mikroprzedsiębiorczości poprzez udostępnianie kapitału w formie pożyczek właścicielom małych firm. Przedsiębiorcy – klienci Funduszu Mikro, obsługiwani są przez doradców klienta w 38 oddziałach, znajdujących się na terenie całego kraju.

Fundusz Mikro wypracował unikatową formę współpracy finansowej z klientami, opartą na zasadzie partnerstwa i wzajemnego zaufania. Umożliwia im stały dostęp do kapitału na prostych warunkach, bez zbędnie rozbudowanych formalności. Fundusz oferuje długoterminową współpracę finansową, polegającą na udostępnianiu kapitału w formie pożyczek tym osobom prowadzącym działalność gospodarczą, które rozumieją, że bez dostępu do zewnętrznego finansowania utrzymanie się na rynku jest trudne, a rozwój jest niemożliwy.

Właściciele małych firm – mikroprzedsiębiorcy, z powodów formalnych nie mają dostępu do oferty kredytowej komercyjnych banków. Często nie są w stanie udokumentować swojej wiarygodności kredytowej, nie posiadają majątku, który mógłby stanowić zabezpieczenie kredytu, a skala ich działania i zapotrzebowanie na środki są z punktu widzenia banku zbyt małe. Dzięki nawiązywanym relacjom

między mikroprzedsiębiorcami a Funduszem Mikro, problemy formalne nie stanowią przeszkód w podejmowaniu współpracy, która opiera się na zasadach partnerstwa i wzajemnego zaufania.

W oddziałach Funduszu Mikro pracują doradcy klienta, kompetentni ludzie znający problemy z jakimi spotykają się właściciele małych firm. Każdy przedsiębiorca i każdy wniosek o pożyczkę traktowany jest indywidualnie. Formalności ograniczone są do niezbędnego minimum. Istnieją zróżnicowane oferty dostosowane do różnych potrzeb, możliwości i sytuacji, w jakich może znajdować się mała firma. Decyzja o przyznaniu pożyczki podejmowana jest w 2 dni.

Szczegółowych informacji na temat warunków na jakich Fundusz Mikro udostępnia kapitał, udzielają doradcy klienta we wszystkich oddziałach Funduszu Mikro na terenie całego kraju, natomiast główne grupy partnerów zostały opisane poniżej.

Mikroprzedsiębiorcy - z pożyczek z Funduszu Mikro mogą korzystać właściciele najmniejszych, działających w naszym kraju przedsiębiorstw: małych sklepów, warsztatów usługowych i produkcyjnych, działających legalnie, nie zatrudniających więcej niż kilka osób, opodatkowanych na zasadach ogólnych, płatników zryczałtowanego podatku dochodowego i karty podatkowej. Pożyczkę z Funduszu Mikro można przeznaczyć wyłącznie na cele związane z działalnością gospodarczą:

- na zakup towaru do sprzedaży lub surowców do przerobu;
- na małą inwestycję (zakup maszyny, urządzenia, wyposażenia, lokalu);
- na remont lokalu, maszyny czy samochodu;
- oraz na każdy inny rozsądny cel, związany z działalnością firmy.
- Stowarzyszenia - powołane w celu realizacji inwestycji i przedsięwzięć mogących ułatwić życie lokalnym społecznościom (budowa parkingów, drogi, sieci wodociągowych, kanalizacyjnych, hal targowych, zakup autobusu do przewożenia dzieci do szkoły itp.) również mogą otrzymać pożyczkę na dofinansowanie realizacji konkretnego projektu. Warunkiem udzielenia pożyczki jest posiadanie przez stowarzyszenie wpisu do ewidencji działalności gospodarczej. Szczegółowych informacji na temat warunków, na jakich Fundusz Mikro udostępnia kapitał stowarzyszeniom udzielają doradcy klienta we wszystkich oddziałach Funduszu Mikro na terenie całego kraju.

Agroturystyka - osoby prowadzące gospodarstwa mogą otrzymać pożyczkę na cele związane z tą działalnością pod warunkiem posiadania wpisu do ewidencji działalności gospodarczej. Szczegółowych informacji na temat warunków, na jakich Fundusz Mikro udostępnia kapitał osobom prowadzącym gospodarstwa agroturystyczne udzielają doradcy klienta we wszystkich oddziałach Funduszu Mikro na terenie całego kraju.

Warunki współpracy – aby skorzystać z oferty Funduszu Mikro należy skontaktować się z doradcą klienta. Procedury Funduszu są proste, nie wymaga się, zaświadczeń z ZUS i urzędu skarbowego, wystarczają oświadczenia. W przypadku pożyczek na rozpoczęcie działalności gospodarczej nie wymaga się formalnego biznesplanu; doradca wspólnie z klientem ocenia ryzyko nowego przedsięwzięcia.

Fundacja Rozwoju Regionu Pierzchnica

Na podstawie umowy z dnia 18 listopada 1991 roku, zawartej pomiędzy rządami Polski i Szwajcarii, został utworzony Polsko-Szwajcarski Program Regionalny (w skrócie PSPR). W ramach programu wybrane zostały cztery regiony o przewadze gospodarki wiejskiej z dużą stopą bezrobocia w których rozpoczęto realizację Programu.

Cele Programu zostały określone w sposób następujący:

- pomoc dla regionów wiejskich przy przechodzeniu do gospodarki rynkowej,
- pomoc w tworzeniu miejsc pracy w małych i średnich przedsiębiorstwach prywatnych,
- pomoc dla inicjatyw lokalnych w dziedzinie przedsiębiorczości, odpowiadających potrzebom regionalnym,

Pierzchnica została włączona do Programu w 1993 roku i była 4 regionem, obok Rabki, Łukty i Gołdapi.

Program realizował swoje cele poprzez udzielanie pożyczek dla osób fizycznych, prowadzących działalność gospodarczą oraz przedsiębiorstw, na warunkach korzystniejszych niż oferowały banki. Wybór takiego profilu działalności wynikał z faktu, że istotna część sektora małej przedsiębiorczości nie była objęta polskim systemem bankowym. 24 lipca 1996 roku przedstawiciele obu rządów podpisali *Memorandum of understanding* zmieniające i przedłużające w/w umowę; były w nim określone cele drugiego etapu PSPR, m.in. „rozwijanie powtarzalnego modelu instytucji regionalnej, zdolnej wdrożyć cele programu w fazie 2”. Ten sam dokument określił zasady regionalizacji programu i struktury regionalne, które miały zapewnić długotrwałość celów, przewidywał również zasady transferu środków finansowych do nowych struktur.

Żołycielem i Fundatorem Fundacji jest Gmina Pierzchnica. Rejestracji dokonał Sąd Rejonowy w Warszawie w dniu 30 października 1996 roku. Obecnie Fundacja jest zarejestrowana w Krajowym Rejestrze Sądowym w Sądzie Rejonowym w Kielcach (KRS 0000102344).

Od 2005 roku rozszerzony został obszar działalności na teren całego województwa świętokrzyskiego. W 2006 roku zostały utworzone punkty konsultacyjne w następujących miastach powiatowych: Busku-Zdroju, Pińczowie i Jędrzejowie. Celem utworzenia punktów konsultacyjnych jest poprawa dostępności

oferty Fundacji dla MSP mających siedzibę na terenie województwa świętokrzyskiego.

W ramach Świętokrzyskiego Funduszu Mikropożyczek Fundacja udziela pożyczek dla mikro i małych firm oraz osób, które chcą otworzyć działalność gospodarczą z terenu województwa świętokrzyskiego.

Cel pożyczki:

- pożyczka obrotowa na zakup materiałów,
- pożyczka inwestycyjna na zakup maszyn, urządzeń, środków transportu – wymagany wkład własny w wysokości 5% całkowitych nakładów inwestycyjnych.

Zasady udzielania pożyczek:

- maksymalna kwota pożyczki - do 120 tysięcy złotych,
- czas trwania - do 5 lat,
- karencja w spłacie kapitału - do 6 miesięcy,
- korzystne oprocentowanie,
- zabezpieczenie – weksel własny, hipoteka, przewłaszczenie i inne przewidziane przepisami prawa.

Koneckie Stowarzyszenie Wspierania Przedsiębiorczości

Zostało powołane w 1995 roku z inicjatywy samorządu lokalnego i grupy założycielskiej – koneckich przedsiębiorców. Misją Koneckiego Stowarzyszenia Wspierania Przedsiębiorczości jest wszechstronny rozwój i promocja przedsiębiorczości na terenie rejonu koneckiego. Misja, realizowana poprzez cele statutowe zgodnie z obowiązującymi procedurami, oferuje wysoką jakość usług. KSWP posiada akredytację Państwowej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości oraz Ministerstwa Gospodarki i Pracy w zakresie usług szkoleniowych, doradczych i finansowych oraz Certyfikat Jakości nr 82/SZJ/2004. Ośrodek uzyskuje oczekiwaną przez klienta jakość dzięki spełnianiu standardów organizacyjnych KSU oraz skuteczności wdrożonego w KSWP systemu zarządzania jakością norm ISO 9001:2001.

Stowarzyszenie jest instytucją pozarządową, osobą prawną, pierwszy raz zarejestrowaną w Sądzie Okręgowym w Kielcach w rejestrze stowarzyszeń w dniu 28 czerwca 1995 roku, w dziale A, pod numerem Rej 970, o nazwie Koneckie Stowarzyszenie Wspierania Przedsiębiorczości. Od 20 czerwca 2006 roku KSWP jest zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym pod nr 0000020058. Stowarzyszenie jest instytucją *non profit*, nie nastawioną na zysk i samofinansującą. KSWP rozwija się, realizuje cele statutowe szukając ciągle nowych możliwości współpracy z zewnętrznymi partnerami, a także dodatkowych źródeł finansowania.

W statucie, jako cele i obszar działania Stowarzyszenia określono: wspomaganie rozwoju przedsiębiorczości na terenie rejonu koneckiego, działania w kie-

runku ograniczenia bezrobocia, popularyzację wiedzy i osiągnięć naukowych oraz praktycznych w zakresie organizacji i zarządzania małymi przedsiębiorstwami, pomoc osobom rozpoczynającym samodzielną działalność gospodarczą w jej uruchomieniu, działania na rzecz adaptacji małych i średnich przedsiębiorstw do warunków wolnorynkowych, tworzenie możliwości podnoszenia kwalifikacji. Cele te Stowarzyszenie osiąga poprzez udzielanie pożyczek dla osób bezrobotnych rozpoczynających działalność gospodarczą, organizowanie szkoleń, konsultacji, zebrań, odczytów, wydawanie materiałów informacyjnych i szkoleniowych, współpracę z organami samorządowymi, organami administracji rządowej, organizacjami i instytucjami lokalnymi oraz placówkami naukowymi.

Do znacznych osiągnięć Stowarzyszenia w toku dziesięcioletniej działalności zaliczyć należy: ugruntowanie pozycji Stowarzyszenia na terenie gminy, powiatu i województwa poprzez działalność w sferze statutowej, a także uczestnictwo w imprezach organizowanych przez władze samorządowe (takich jak Konecki wrzesień, targi handlowe nad Kamienną w Starachowicach), współpraca z władzami samorządowymi, biurami pracy, bankami i innymi organizacjami działającymi w rejonie koneckim, a także na terenie województwa, przystąpienie do Krajowego Systemu Usług, wprowadzenie systemu ISO (uzyskanie Certyfikatu Jakości zgodnego z normą ISO 9001:2001), realizacja projektów na rzecz osób bezrobotnych i MSP, uzyskanie akredytacji Kuratora Oświaty w Kielcach, uzyskanie wpisu do rejestru Instytucji Szkoleniowych w Wojewódzkim Urzędzie Pracy, uzyskanie akredytacji z Polską Agencją Rozwoju na rzecz beneficjentów Działania 2.1 - Wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez doradztwo – w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego - Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, systematyczne prowadzenie kursów i stałe rozszerzenia oferty tematycznej, dynamiczne rozwijanie akcji pożyczkowej, dzięki której powstały i powstają nowe podmioty gospodarcze, uruchomienie nowej, funkcjonalnej siedziby KSWP.

W ramach organizacyjnych Fundacji na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa działa Fundusz Poręczeń Kredytowych i Wspierania Finansowego „Fundstar”. Stanowi jeden z najważniejszych projektów realizowanych w ramach Programu Inicjatyw Lokalnych. Głównym celem działalności Funduszu jest ułatwianie dostępu małym i średnim przedsiębiorstwom do zewnętrznych źródeł finansowania, najczęściej kredytów na działalność gospodarczą, oferowanych przez banki oraz inne instytucje finansujące. Projekty gospodarcze realizowane w oparciu o nie służyć mają realizacji priorytetów rozwoju lokalnego, w tym przede wszystkim przyczyniających się do tworzenia nowych miejsc pracy na terenie województwa świętokrzyskiego. Poręczenia mogą dotyczyć kredytów i pożyczek przyznanych na cele inwestycyjne przez inne instytucje współpracujące z Funduszem – banki oraz fundusze pożyczkowe z terenu województwa świętokrzyskiego. Maksymalna kwota poręczenia stanowi równowartość 40 000 euro. Poręczenie nie może

przekroczyć 60% wartości kapitału podstawowego kredytu lub pożyczki. Fundacja posiada duże doświadczenie w realizacji usług dla małych i średnich przedsiębiorców. Programy realizowane w Fundacji w latach 1992-2003 skierowane były i są do tej grupy odbiorców. Liczne grupy przedsiębiorców współpracujące z Fundacją lub będące jej klientami są eksporterami, bądź zabiegają o możliwość wejścia na rynki zagraniczne. Szczególnie dobra współpraca łączy Fundację z firmami działającymi w Specjalnej Strefie Ekonomicznej Starachowice SA.

6.5. Instytucje podatkowe

Funkcjonowanie państwa, rozwój gospodarczy, poziom życia społeczeństwa, bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne, edukacja, kultura, itp., uzależnione są przede wszystkim od budżetu państwa. Potrzeby i wydatki budżetowe państwa zależą z kolei od poziomu wpływów budżetowych, a o tych decyduje polityka fiskalna państwa. Niezmiernie ważnym czynnikiem stymulującym rozwój przedsiębiorczości jest poziom fiskalizmu w państwie. Doświadczenia europejskie i światowe jednoznacznie świadczą o tym, że nadmierny fiskalizm nie sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości. Nie gwarantuje także większych wpływów budżetowych, a często złagodzenie rygorów fiskalnych przynosi wzrost wpływów dochodów do budżetu państwa.

Politykę fiskalną w Polsce cechuje już od wielu lat postępująca liberalizacja. Znaczącemu zmniejszeniu na przestrzeni ostatnich kilku lat uległ poziom obciążeń podatkowych, znacznie poprawiły się procedury postępowania podatkowego i kontrolnego, uwalniające przedsiębiorców od wielu trudnych obowiązków prawnych wobec organów podatkowych. Świadczy o tym chociażby obniżenie podatku dochodowego liniowego od osób prawnych z 30% w roku 2000 do 19% w roku 2009, czy obniżenie progresywnej maksymalnej stawki podatku dochodowego od przedsiębiorców – osób fizycznych z czterdziestoprocentowej w roku 2000 do stałej liniowej dziewiętnastoprocentowej stawki podatkowej w roku 2009.

Bardzo istotne znaczenie dla poprawy relacji w stosunkach między organami podatkowymi i podatnikami (przedsiębiorcami) ma prowadzona od kilku lat z inicjatywy Ministra Finansów oraz Business Centre Club akcja pod nazwą „Urząd skarbowy przyjazny dla przedsiębiorcy”.

Ten zaszczytny tytuł uzyskało już kilka urzędów skarbowych województwa świętokrzyskiego, w tym dwukrotnie Pierwszy Urząd Skarbowy w Kielcach (w roku 2003 i 2008). Ocena i kształtowanie wizerunku danego urzędu skarbowego leży w gestii przedsiębiorców, którzy odpowiednio oceniają:

- poziom wzajemnej współpracy,
- zakres i rzetelność udzielanej im pomocy prawnej,

- zakres i skuteczność lokalnej polityki w zakresie stosowania uznaniowych ulg podatkowych,
- prowadzenie przez organy podatkowe działań edukacyjnych oraz instruktażowych.

Strony postępowania podatkowego

1. Organy podatkowe państwowe: a) pierwszej instancji: naczelnik urzędu skarbowego i dyrektor urzędu kontroli skarbowej, b) drugiej instancji: dyrektor izby skarbowej i minister finansów. 2. Organy podatkowe samorządowe: a) pierwszej instancji: wójt, burmistrz, prezydent, b) drugiej instancji: samorządowe kolegium odwoławcze.	1. Podatnicy – zobowiązani do zapłacenia zobowiązania podatkowego. 2. Płatnicy – zobowiązani do naliczania i pobrania zobowiązania podatkowego od podatników i odprowadzania go na konto właściwego organu podatkowego. 3. Inkasenci – odpowiedzialni za pobranie należnego zobowiązania podatkowego od podatników i odprowadzenie go na konto właściwego organu podatkowego.
--	---

Stosunki administracyjno-prawne między wyżej wymienionymi stronami określają przepisy prawa proceduralnego, zawarte w ustawie *Ordynacja podatkowa*. Ponadto wpływ na kształtowanie wzajemnych relacji i zależności między stronami postępowania podatkowego mają wszelkie wytyczne i zalecenia resortowe, interpretacje prawne Ministra Finansów oraz orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Powyższe środki, nie będące aktami normatywnymi, nie rozstrzygają podstawowych kwestii podatkowych, ale określają w znacznym stopniu politykę fiskalną państwa. Dla organów podatkowych są wiążącymi dyrektywami, nadającymi jednolity kierunek działań. Nie oznacza to jednak pozbawienia organów podatkowych niezależności i samodzielności w kreowaniu własnej, lokalnej polityki fiskalnej wobec przedsiębiorców.

Pozostawiono organom podatkowym sferę uznaniowości w zakresie stosowania ulg w spłacie zobowiązań podatkowych. Organy podatkowe mają prawo do swobodnej oceny stanów faktycznych i podjęcia samodzielnych decyzji w zakresie optymalizacji windykacji zobowiązań podatkowych, czy umorzenia zobowiązań podatkowych.

Uznanie, czy istnieje interes podatnika, czy interes społeczny uzasadniający zastosowanie ulgi w spłacie zobowiązań podatkowych, pozostawiono w gestii organu podatkowego.

Uznaniowość nie znaczy **dowolność**, bo ta - uzależniona jedynie od subiektywnego odczucia organu podatkowego - mogłaby prowadzić do łamania prawa lub stosowania go nie w interesie państwa. Instrumentem zabezpieczającym przed dowolnością postępowania organów podatkowych wobec podatników jest

prawo materialne. Zgodnie z obowiązującą zasadą prawną każdy rodzaj podatku, jako daniny publicznej może być wprowadzony w życie wyłącznie aktem normatywnym rangi ustawy. Ustawy podatkowe, określające szczegółowo zasady i tryb opodatkowania poszczególnymi podatkami, nakładają na strony postępowań podatkowych rygory prawne, jednolite i jednoznaczne dla tych stron.

Na straży przestrzegania prawa podatkowego stoją organy podatkowe odwoławcze, wojewódzkie sądy administracyjne oraz Naczelny Sąd Administracyjny. Instytucje te zapewniają właściwe stosowanie prawa, chroniąc przedsiębiorców przed nieuzasadnionym interpretowaniem prawa, niezgodnym z ich interesem osobistym i prawnym.

Wejście Polski do Unii Europejskiej stworzyło dla przedsiębiorców dodatkowy system ochronny, wymuszający na ustawodawcy respektowanie dyrektyw Unii Europejskiej, czyli dostosowanie prawa krajowego do prawa unijnego.

Inną jeszcze formą zabezpieczenia przedsiębiorców przed nadmiernym fiskalizmem jest stosowanie zasad prawno-proceduralnych polegających na tym, że:

- wątpliwości i luki prawne należy interpretować na korzyść strony,
- podstawy opodatkowania należy ustalać w oparciu o konkretny materiał dowodowy,
- ewentualny szacunek podstaw opodatkowania należy stosować tylko w uzasadnionych przypadkach i tylko w oparciu o prawne metody szacunkowe.

Do przeszłości należą już częste przypadki tzw. „domiarów podatkowych”, które dla wielu przedsiębiorców stanowiły kres działalności gospodarczej, obciążonej na wiele lat zaległościami podatkowymi. Te dramatyczne finały często nie były wynikiem nieuczciwości i nierzetelności przedsiębiorcy, ale niedoskonałości, niespójności oraz niezrozumiałości obowiązującego prawa podatkowego.

Ostatnie lata to okres rewolucyjnych zmian w tym zakresie, spowodowanych bieżącymi i powszechnymi interpretacjami, stosowanymi przez wyspecjalizowane ośrodki Ministra Finansów oraz jurysdykcją sądów administracyjnych, stojących na straży praworządności.

Styl pracy organów podatkowych musiał ulec istotnemu przeistoczeniu. Zmianom uległ stosunek organów podatkowych do podatników, szczególnie przedsiębiorców. Szukano i poszukuje się nadal optymalnych rozwiązań, zarówno w sferze prawa materialnego, jak i prawa proceduralnego, które podkreślają partnerstwo i wyjątkową podmiotowość przedsiębiorców. Dla organów podatkowych największe znaczenie ma realizacja wpływów budżetowych poprzez skuteczną windykację zobowiązań podatkowych, realizacja konstytucyjnej zasady powszechności płacenia podatków, czy zasady realności opodatkowania. To nie może jednak przesłaniać koniecznego szacunku do uczciwych, rzetelnych i obowiązkowych przedsiębiorców:

- stanowiących istotne źródło dochodów budżetowych,

- tworzących miejsca pracy,
- zaspokajających określone potrzeby społeczne,
- współtworzących kapitał osobisty i narodowy.

U podstaw tych właśnie wartości leży realizacja hasła „Urząd Skarbowy przyjazny dla przedsiębiorcy”. Dalszy istotny przejaw liberalizmu fiskalnego i podatkowego wynika z nowelizacji obowiązującego prawa podatkowego, wprowadzonej częściowo w roku 2008, a w znacznym zakresie w roku 2009.

Rok 2009 jest szczególnie trudnym okresem, co związane jest z ogólnosiątkowym kryzysem finansowym. Ta wyjątkowa sytuacja wymaga olbrzymiej determinacji państwa, przedsiębiorców oraz całego społeczeństwa.

Na organach podatkowych spoczywa ciężar zabezpieczenia ciągłości i systematyczności wpływów budżetowych, zwalczania szarej strefy, opodatkowania nieujawnionych źródeł dochodów, zapewnienia realności i powszechności opodatkowania. Przedsiębiorcy zaś muszą podjąć skuteczne działania aby przetrwać, by utrzymać miejsca pracy, żeby utrzymać odpowiedni poziom produkcji i usług oraz utrzymać źródła zaopatrzenia i rynki zbytu. Sprzymierzeńcem przedsiębiorców będą na pewno organy podatkowe, realizujące liberalną politykę fiskalną, zdeterminowaną przez zaistniałą, niezależną od państwa sytuację finansową i gospodarczą.

Dla przedsiębiorców stworzono w ostatnim okresie wyjątkowo korzystne instrumenty i rozwiązania prawne. W zakresie procedury podatkowej, wynikającej ze znowelizowanej ordynacji podatkowej, wyróżnić należy:

- wyeliminowanie z procedury prawnej niekorzystnego przepisu, który nakładał obowiązek wykonania decyzji podatkowej jeszcze przed jej uprawomocnieniem (1 stycznia 2009 roku decyzja podatkowa ulega wstrzymaniu w czasie trwania postępowania odwoławczego, chyba że nadano jej rygor natychmiastowej wykonalności – ale tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach);
- wprowadzenie obowiązku dla organu podatkowego zawiadomienia przedsiębiorcy o zamiarze wszczęcia kontroli podatkowej na co najmniej 7 dni przed jej rozpoczęciem;
- znaczne ograniczenie czasu trwania kontroli podatkowych i innych, w zależności od wielkości podatnika – przedsiębiorcy;
- umożliwienie składania korekt deklaracji podatkowych i skorzystania w związku z tym z obniżenia należnych odsetek za zwłokę do 75 % stawki podstawowej, co zwalnia również przedsiębiorcę z odpowiedzialności karnej, przewidzianej w *Kodeksie karnym skarbowym*;
- przyznanie praw do korzystania z ulg w spłacie zobowiązań podatkowych, poprzez umorzenie zaległości podatkowej w szczególnie uzasadnionych przypadkach lub optymalizację wpłat zobowiązań podatkowych przez

- odroczenie terminu płatności lub udzielenie rat terminowych w spłacie, w przypadkach trudności finansowych przedsiębiorcy;
- przyznanie prawa do żądania wiążących urzędowych interpretacji i wykładni z zakresu obowiązującego systemu prawnego;
- wprowadzenie możliwości dokonywania rozliczeń podatkowych drogą elektroniczną;
- zwolnienie przedsiębiorców z obowiązku comiesięcznego składania deklaracji w zakresie podatku dochodowego.

Dodatkowo wspomnieć należy o udogodnieniach z zakresu prawa materialnego. W przypadku podatku od osób fizycznych wymienić należy osiem zmian.

1. Wprowadzenie proporcjonalnego, liniowego podatku dochodowego w wysokości 19%, niezależnie od wysokości uzyskiwanych dochodów.
2. Złagodzenie progresji podatkowej poprzez wprowadzenie z dniem 1 stycznia 2009 roku stawek 18% i 32%, w miejsce obowiązujących dotychczas stawek 19%, 30% i 40%.
3. Funkcjonowanie uproszczonych form opodatkowania przedsiębiorców, tj.:
 - a) karty podatkowej, czyli podatku kwotowego, niezależnego od wysokości osiągniętych przychodów, przy braku obowiązku prowadzenia dokumentacji podatkowej,
 - b) ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych, pobieranego według stałych, zróżnicowanych w zależności od rodzaju działalności stawek procentowych, uzależnionego jednak od wysokości uzyskiwanego przychodu (do 506 tysięcy złotych w roku 2009), nakładającego na przedsiębiorcę obowiązek prowadzenia jedynie dokumentacji uproszczonej.
4. Podwyższenie limitu przychodów obligującego do prowadzenia pełnej rachunkowości podatkowej z 800 000 euro w roku 2008 do 1 200 000 euro w roku 2009.
5. Umożliwienie zaliczenia do kosztów uzyskania przychodów tzw. jednorazowej amortyzacji nabytych środków trwałych, co znacznie przyspiesza pośrednią refundację nakładów przeznaczonych na wzrost środków produkcji.
6. Wprowadzono bądź utrzymano możliwość odliczenia od dochodu:
 - a) wydatków na cele rehabilitacyjne – do 2 280 złotych rocznie,
 - b) wydatków na zakup leków – nadwyżki ponad 100 złotych w układzie miesięcznym,
 - c) darowizn na cele społeczne, oświatowe, sportowe, itp. – do 6% dochodu,
 - d) darowizn na cele opiekuńczo-charytatywne kościelnych osób prawnych – bez ograniczenia,
 - e) wydatków na Internet,
 - f) zapłaconych składek ubezpieczeniowych,

- g) poniesionych strat w latach ubiegłych,
 - h) odsetek od kredytów mieszkaniowych.
7. Wprowadzono bądź utrzymano możliwość pomniejszenia należnego podatku o:
 - a) zapłacone składki zdrowotne,
 - b) należną ulgę prorodzinną (1 112,04 złotych na każde dziecko),
 - c) odsetki związane z systematycznym oszczędzaniem na cele mieszkaniowe (30%).
 8. Wprowadzono możliwość przekazania 1% zapłaconego podatku na rzecz organizacji pożytku publicznego.

W przypadku podatku dochodowego od osób prawnych znaczącym ułatwieniem było wprowadzenie prawa odliczenia od dochodu przed opodatkowaniem:

- darowizn dla organizacji pożytku publicznego – 10 % dochodu,
- darowizn na rzecz kultu religijnego – 10 % dochodu,
- nakładów na nabycie nowych technologii – 50 % poniesionych nakładów.

Równie istotne udogodnienia związane są z zasadami stosowania podatku od towarów i usług, wyróżnić należy siedem zmian znacząco wpływających na sytuację podatnika.

1. Skrócenie podstawowego terminu zwrotu VAT ze 180 dni do 60 dni, umożliwiając jednocześnie zwrot preferencyjny VAT w terminie 25 dni – co bardzo ułatwia zapewnienie płynności finansowej firm.
2. Wydłużenie terminu z 2 miesiące do terminu dowolnego – do odliczenia podatku naliczonego.
3. Zniesienie wymogu składania kaucji gwarancyjnej dla nowych podmiotów gospodarczych, rozpoczynających wewnątrzwspólnotową dostawę towarów (wynoszącej 250 000 złotych).
4. Skrócenie z 3 do 1 roku terminu powrotu do zwolnienia podmiotowego z VAT, po jego utracie.
5. Wprowadzenie tzw. magazynów konsygnacyjnych, upraszczających system wewnątrzwspólnotowej dostawy i wewnątrzwspólnotowego nabycia towarów.
6. Przyznano zwolnienia od podatku VAT darowizn żywności przez ich producentów dla organizacji pożytku publicznego.
7. Uproszczono system rozliczeń podatku VAT, przyznając możliwość rozliczania w systemie kwartalnym, zamiast miesięcznym.

7. Podsumowanie, rekomendacje

Wyniki badań polityki instytucji finansowych wobec przedsiębiorców zdeteminowane są dwoma kluczowymi czynnikami: specyfiką regionu świętokrzyskiego oraz bieżącą sytuacją gospodarczą. Pierwszy z nich określa warunki funkcjonowania sektora finansowego, przy czym podkreślić należy stosunkowo niewielką – na tle kraju – liczbę przedsiębiorstw oraz przewagę tradycyjnych gałęzi przemysłu. Z uwagi na ograniczony popyt na usługi finansowe, rozwój instytucji z tego sektora jest powolny.

W ostatnich latach nastąpiły poważne zmiany w funkcjonowaniu banków i towarzystw ubezpieczeniowych - standaryzacja usług i coraz większa rola elektronicznych kanałów dystrybucji, połączona z minimalizacją kosztów funkcjonowania, dehumanizacją obsługi klienta oraz coraz niższymi wymaganiami stawianymi pracownikom mającym bezpośredni kontakt z klientem. Proces ten wydaje się nieunikniony i korzystny dla obu stron (tańsze produkty, większa sprzedaż, niższe koszty), ale z pewnego punktu widzenia jest niebezpieczny. Placówki funkcjonujące w regionie pozbawiane są w coraz większym stopniu kompetencji decyzyjnych, a co za tym idzie spada zapotrzebowanie na wysokiej klasy pracowników. W bardziej rozwiniętych częściach kraju lekarstwem na opisany stan rzeczy stały się firmy brokerskie, które przejęły bardziej wymagających klientów, ale za małych, by troszczyły się o nich bezpośrednio banki. W regionie świętokrzyskim można się spodziewać podobnego rozwoju sytuacji.

Bezsprzecznie mówienie o kreowaniu polityki wobec przedsiębiorców na poziomie lokalnym jest uzasadnione jedynie w przypadku najmniejszych instytucji sektora finansowego (fundusze pożyczkowe, gwarancyjne, brokerzy finansowi i ubezpieczeniowi) oraz banków spółdzielczych. W przypadku firm o zasięgu krajowym, a często światowym, oddziały w regionie świętokrzyskim są placówkami w których odbywa się jedynie przekazywanie i uwiarygodnianie dokumentów. Nie ma tu oczywiście miejsca na jakąkolwiek politykę regionalną.

Opisane powyżej tendencje stały się widoczne w obliczu kryzysu finansowego. Duże banki komercyjne finansujące akcję kredytową ze środków pochodzących z rynku międzybankowego, w obliczu jego gwałtownego załamania stanęły przed koniecznością pozyskania jak największej ilości pieniędzy. W efekcie ich aktywność przejawia się w przyciąganiu jak największej liczby klientów skłonnych do lokowania nawet drobnych oszczędności na rachunkach bankowych. Co ciekawe, ten aspekt działalności banków jest szczególnie widoczny w regionie świętokrzyskim.

Podsumowując, należy zaakcentować konieczność wspierania niewielkich inicjatyw w wyniku których pojawiają się na rynku różnego rodzaju lokalne instytucje

finansowe (mimo ich niewielkiej skali działalności) oraz intensyfikację współpracy z bankami spółdzielczymi. Drugim pożądanym kierunkiem działań jest integrowanie i budowa sieci współpracy osób i instytucji z sektora finansowego na szczeblu regionalnym. Zbudowanie platformy do współpracy pomiędzy instytucjami konkurującymi między sobą jest niewątpliwie trudne, ale znacząco może zwiększyć szanse na korzystne przemiany gospodarki regionu w przyszłości.

Bibliografia

Aleksandrowicz P., Rabij M., *Wyciągnięta ręka rynku*, „Newsweek Polska”, 2008, nr 46.

Banki Spółdzielcze w Polsce, Biuro Bankowości Spółdzielczej GINB, Komisja Nadzoru Bankowego, Warszawa 2006.

Bernstein L.P., *Capital Ideas Evolving*, John Willey and Sons, Inc., Hoboken 2007.

Chojna J., Sokołowska B., *Metody i instrumenty wspierania rozwoju eksportu w świetle doświadczeń międzynarodowych*, IKiCHZ, Warszawa 2006.

Cieślak I., *Rachunek kapitału ludzkiego jako podstawa zarządzania kosztami pracy*, praca doktorska, Akademia im. Leona Koźmińskiego, Warszawa 2007.

Dane roczne banków spółdzielczych, Bank Polskiej Spółdzielczości S.A. Warszawa 2009.

Decyzja nr 93/112/EWG <http://www.mf.gov.pl/index.php?const=1&dzial=1002&wysw=84&sub=sub7> -01.08.2007.

Dobija M., *Abstract Nature of Capital and Money*, [w:] L.M. Cornwall (red.), *New Developments in Banking and Finance*, Chapter 4, s. 89-114, Nova Science Publishers, Inc., New York 2007.

Dobija M., *Financing Labour in the Public Sector without Tax Funds*, *Argumenta Oeconomica Cracoviensia*, 2005 nr 4, s. 5-20, Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=956553>.

Dobija M., *Labour productivity ratio and international comparison of economic performance – Formalization of the PPP theory and preliminary examinations*, Paper presented at IEA 15th World Congress, Istanbul, Turkey, June 25-29, 2008 Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1159729>.

Dobija M., *Natura pieniądza i kapitału a samoregulacja w gospodarce towarowo-pieniężnej*, [w:], A. Noga (red.), *Zmiany instytucjonalne w polskiej gospodarce*

ce rynkowej, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, Warszawa 2004.

Dobija M., *Theories of Chemistry and Physics Applied to Developing an Economic Theory of Intellectual Capital* [w:] S. Kwiatkowski, & P. Houdayer, (red.), *Knowledge café for Intellectual Entrepreneurship THROUGH or AGAINST Institutions*, Wydawnictwo WSPiZ im. Leona Koźmińskiego, Warszawa 2004 (dostępne w SSRN, <http://ssrn.com/author=518110>).

Dobija M., *Zasada dualizmu jako podstawowy paradygmat rachunkowości i ekonomii*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 2006, tom 35(91).

Duwendag, D., and Ketterer Karl-Heinz., Kusters Wim, Pohl Rudiger, Simmert Diethardt, *Teoria pieniądza i polityka pieniężna*, Poltex, Warszawa 1993.

Garten J.E., *Skończcie z tą pomocą*, „Newsweek Polska”, 2008, nr 46.

Galbraith, J.K., *Economics in Perspective, A Critical History*, polish ed., PWN Warszawa 1992.

Godłów-Legiędź J., *Transformacja ustrojowa z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej*, „*Ekonomista*” 2005, nr 2.

Goetzmann W.N., Ibbotson, R.G., *History and the Equity Risk Premium*, ICF Working Paper, Yale, April 6, 2005, nr 05-04. <http://ssrn.com/abstract=702341>.

Hausner J., *Pętla rozwoju. O polityce gospodarczej lat 2001-2005*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2007.

Informacja o sytuacji banków 2008/06, Komisja Nadzoru Finansowego, Departament Nadzoru Sektora Bankowego, Pion Nadzoru Bankowego UKNF, Warszawa 2008.

Informacja o sytuacji banków po trzech kwartałach 2008 r., Komisja Nadzoru Finansowego, Departament Nadzoru Sektora Bankowego, Pion Nadzoru Bankowego UKNF, Warszawa 2008.

Kołodko G.W., *Wędrujący świat*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2008.

Kurek B., *Hipoteza deterministycznej premii za ryzyko*, praca doktorska (PHD thesis), University of Economics, Kraków 2007.

Michałek J., *Polityka handlowa. Mechanizmy ekonomiczne i regulacje międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.

Mielczarek A., *Intelektualna uczta*, „Manager Magazin”, 2008, nr 11.

Mirowski P., *More Heat than Light, Economics as Social Physics: Physics as Nature's Economics*, University Press, Cambridge 1989.

Muńko A., *Możliwości wsparcia polskiego eksportu przez państwo w świetle reguł międzynarodowych (WTO, OECD, Unia Europejska, Układ Europejski)*, Instytut Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1998.

Pikulska-Robaszkiewicz A., *Lichwa w państwie i prawie republikańskiego Rzymu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1999.

Pomoc publiczna w rolnictwie, <http://www.minrol.gov.pl> – 02.03.2008.

Rhodes D. i inni, *Zdrowa selekcja*, „Manager Magazin”, 2008, nr 11.

Seremak-Bulge J., *Regulacje handlu zagranicznego produktami mleczarskimi* <http://www.agro-info.org.pl/index/?id=beed13602b9b0e6ecb5b568ff5058f07>, 01.10.2007.

Stiglitz J.E, Atkins P., *Palec Galileusza. Dziesięć wielkich idei nauki*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2005 [Galileo's Finger – The Ten Great Ideas of Science, (2003)].

Struve, V., *Some New Data on the Organisation of Labour and on Social Structure in Sumer During the Reign of the III rd Dynasty of Ur*, [w:] *Ancient Mesopotamia*, Nauka, Moskwa 1969.

Sytuacja na rynku kredytowym, wyniki ankiety do przewodniczących komitetów kredytowych, IV kwartał 2008, Narodowy Bank Polski, Departament Systemu Finansowego, Warszawa 2008.

Tyumenew A., *The State Economy of Ancient Sumer*, [w:] *Ancient Mesopotamia*, Nauka, Moskwa 1969.

Welch, I., *Research Roundtable Discussion: The Market Risk Premium* June 30, 2000, <http://ssrn.com/abstract=234713>.

Wright R., *NONZERO. The logic of Human Destiny*, Wydanie polskie: *Nonzero. Logika ludzkiego przeznaczenia*, Prószyński i S-ka SA, 2000.

Zarlenga, S., *The Need for Monetary Reform* American Monetary Institute, 2008, http://www.monetary.org/need_for_monetary_reform.html.

Wytyczne Wspólnoty w sprawie pomocy państwa w sektorze rolnym i leśnym na lata 2007-2013, Dziennik Urzędowy UE 2006/C 319/01, część III.